

Моји општинари, 1934.

Садржај

1. О нама су писале новине
2. Општина се саображава Закону
3. Суспендовање сродства
4. Тија Грасја
5. Кијамет с гробљем
6. У „Социјалној помоћи”
7. Једно страшно издајство
8. На Пурим 5693
9. Наш Мушико
10. Прича о акту бр. 225
11. На Скупштини Савеза
12. У синагози
13. Око видовданског говора
14. Нашли смо новог општинара
15. За и против „Удружења Јевреја Југословена”
16. Пресуда премудрог Саломона
17. Општинска удовица
18. Женидба тију Менахема
19. Пред духовним судом
20. Полу-добровољац
21. Наши коледари
22. Лептир

821.163.

41-32

ЖАК КОНЧИЧ

МОЈИ ОПШТИНАРИ

ТЕУР КОН Р.Д. - БЕОГРАД

НАША КЊИГА

УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА
БЕОГРАД, КНЕЗ МИХАЙЛОВА УЛИЦА БР. 12.

УРЕДНИК: Ж. МИЛИЋЕВИЋ

КЊИГА ПЕТА
МАЈ, 1934

СВАКОГ МЕСЕЦА (СЕМ ЈУЛА И АВГУСТА) ИЗЛАЗИ ПО
ЈЕДНА КЊИГА. — ПРЕТПЛАТА: ПОЛУГОДИШЊЕ (ЗА
5 КЊИГА) 70 ДИНАРА, ГОДИШЊЕ (ЗА 10 КЊИГА)
120 ДИНАРА. — ПРЕТПЛАТА СЕ ШАЉЕ НА ЧЕКОВНИ
РАЧУН ПОШТАНСКЕ ШТЕДИОНИЦЕ У БЕОГРАДУ 56742

886-32

ЖАК КОНФИНО

МОЈИ ОПШТИНАРИ

19697

БЕОГРАД
ИЗДАВАЧКО И КЊИЖАРСКО ПРЕДУЗЕЋЕ ГЕЦА КОН А. Д.
12, Кнез Михаилова улица 12.
1934

О нама су писале новине

Знате ли ви да „Јеврејски глас” замало није одговарао пред судом по Закону о штампи?

Хтели су да га туже моји општинари.

Никада још моји општинари нису кога тужили, нити за њих постоји веће непријатности но имати посла са судом; па кад су и поред тога могли да дођу на помисао да им ваља прибећи суду, значи да им није било лако. И то, замислите само, против кога? — Против нашег „Јеврејског гласа”!

То је било овако:

Дођоше једне недеље у наш град два лепа младића и рекоше нам да се скупимо, јер хоће, кажу, да нам држе предавања о ционизму.

Лепо је од тих младића што су дошли да нам држе предавање, — тако смо ми мислили и као мило нам било. Истина, ми нисмо ишли на предавање, јер ми та предавања много не разумемо. Али зато смо послали своју децу. Да људи имају пред ким да говоре. И онако. Као велимо: добро је да наша деца чују нешто и о Јеврејству пре но што пођу у школу. А ишли су дабоме и основци, па и наших пет шест гимназијалаца. Најзад и по неко од нас, 18 пунолетних припадника ове наше вероисповедне општине. Рецимо хахам, и тако. Мислим да то није рђаво од нас.

Деца нам после причала да су ти младићи врло лепо говорили. О Палестини и слично. Па како је, кажу, лепо што смо Јевреји...

Па да: лепо је. Али кад се не ради оно што су после они урадили.

Права је срећа што се нашао Хајим Хајон, да им штогод-штогод одговори. Испричао им, кажу, причу о оном посланичком кандидату, који је за време агитације у неком селу обећавао сељацима све могуће па и мост. Сигурно знате ту причу: „Ми ћемо вам, браћо, каже, и мост подићи.“ — „А што ће нам мост“, питали сељаци, „кад ми реке немамо?“ — „Ништа не мари“, казао је кандидат, „ми ћемо вам и реку створити!“

— И ми овде немамо ни реке, казао им Хајим Хајон, а шта је тиме хтео да каже, не знамо. Главно је да им је човек одговорио, јер би после ти младићи сигурно и то причали, како се у целој нашој општини од 18 пунолетних грађана није нико нашао да им одговори.

После су ти младићи били код хахама на ручку; па онда смо их шетали по граду и уопште угостили их, како већ приличи и нама и њима. Мислим да ни то није рђаво од нас.

Није прошло ни недељу дана од тога, а у „Јеврејском гласу“ изиђе допис о нама и нашем граду. Од тих истих младића. Па како смо, каже, материјално *iprojali*...

Сад реците ви нама, молим вас: је ли то ционизам? Јер баш да смо, на пример, и пропали: мора ли то да се пише? Зар толике наше, т.ј. не наше, него на пример фабрике и индустрије у нашем граду, а они баш о том да пишу да смо ма-

теријално пропали?! А знају ли они, та млада господа, да у нас има неколико озбиљних кандидата за женидбу, и како ће то сад да изгледа, по Југославији, односно међу нашим Јеврејима и миражџикама, да смо материјално пропали? Мисле ли та господа, ти говорници, да ћемо ми код ове кризе и код ове валутне политике да идемо у Швајцарску да се женимо?!

Али тако је то кад људи само на то мисле како ће нешто да напишу у новинама; а шта ће после бити, то се те младе госпode не тиче. И онда изволите: уписујте се у ционисте!

Па најзад, што су они писали, нека: млади су и зелени; не могу, рецимо, ни да мисле на све. Али како је наш „Јеврејски глас“ то могао да објави? „Јеврејски глас“ бар треба да зна да ли се то слаже: овамо кажу да је лепо што смо Јевреји, а после јављају да смо материјално пропали!

— Е па, кад је тако, писали смо ми „Јеврејском гласу“, — онда бар објавите и ово, што ми хоћемо. Јер било лепо, или не било, ми смо Јевреји, а ево какви. Па нека се и то зна. Па ако су они дошли нас да уче, нека се и сами науче — од нас! Зато ми тражимо да се и ово зна:

Дакле, био овде ранијих година — док још није било ове кризе — један порезник, Јеврејин. Нисмо уопште знали ни одакле је. Преместили човека у наш град и тако дошао. Нисмо се били честито ни упознали. Нити се човек мешао са нама: ми смо, знате, људи прости, а он државни чиновник, па као није му приличило наше друштво.

Док једнога дана дође он једном од нас и исприча своју несрећу. Управо не несрећу, него, каже, малер: руковао тако државном касом, па потрошио човек неколико хиљада више. Другим речима, робија му није гинула. Узе он нама да објашњава, како ће то да изгледа кад се чује да је један Јеврејин ухапшен због проневере државног новца. Тај један једини Јеврејин државни чиновник, кога смо ми запамтили откако знамо за себе. То је он узео нама да објашњава, као да ми то нисмо и без његова објашњења знали. Јер, наравно, друго је то кад би он био обичан трговац. Али он је био државни чиновник. Дакле, било је јасно: биће бруке за све Јевреје. Шта смо друго могли? — Сваки даде по нешто, испразнисмо и касу синагоге, и тако се спасао човек. Па му је шта више мало и претекло, те како је лето било страшно вруће, он посла жену мало и у бању. Као што већ приличи државном чиновнику. А ми ништа: ћутимо. Као рачунамо: претекло човеку, па боље да пошаље жену у бању, него да то да на коцку. Јер те претекле паре обично се тако дају на коцку. Значи да је ипак водио рачуна о своме образу. И, рецимо, о нашем.

Међутим, кад је после неколико година тај исти чиновник био премештен у Београд, па му се некако то исто догодило, мислите ли ви да су Београђани прстом макли да спасу тог нашег човека, једнога, тако рећи, Јеврејина? — Ни појма! Пустили су човека да пропадне. Дозволили су да један Јеврејин оде на робију! То су урадили десет хиљада београдских Јевреја!

И сад та млада господа дошла нас да уче шта је Ционизам!

И још много тога има, али нека. А криво нам је, и тако рећи увређени смо. Јер су они сами видели како смо спасли и оног Јеврејина, келнера не знам одакле беше, који је са путним трошком, што смо му били дали претходног дана, лумповао, јер су га певачице у кафани превариле, па сад био пошао да се убије, јер, каже, није достојан ни да га погледамо, а камо ли да га понова помогнемо. А ми као велимо, није право да се један Јеврејин убије за 100 динара и тако.

Дакле све то није важно, него само то једно: како смо материјално пропали!

Зато смо ми „Јеврејском гласу“ овако јавили:

„Тражимо и захтевамо да јавите свима и свакоме, да, т.ј. тим и таквим говорницима, да се нико не усуди да нам долази да приповеда, како треба да будемо добри Јевреји и ционисте. Јер какви смо да смо, то је наша ствар. Зато да нам не долазе, јер ћемо им главе разбити. То слободно јавите: да ћемо им главе разбити. А што се тиче да смо материјално пропали, то да јавите да нисмо. Јер ако сте ви добри Јевреји, ред би било да кажете да стојимо материјално добро. Јер није ред да Јеврејин Јеврејину убија кредит пред страним светом. А ако се бојите, онда немојте ништа јављати: ни да јесмо, ни да нисмо материјално пропали. Бар док се ови наши кандидати не ожене. А дотле ће ваљда проћи и та криза”.

То и тако су моји општинари писали „Јеврејском гласу“, па су му и запретили: „Сад гледајте како ћете, иначе вас тужимо по Закону о штампи. Па макар да сте Јевреји и ционисте!“

И онда „Јеврејски глас“ није имао куд, већ је све објавио како смо ми захтевали.

Општина се саобраћава закону

Стара је ваша општина овде, врло стара. Па био и неки ред у њој, сасвим старовремски ред, нигде ненаписан, већ се тако предањем преносио с колена на колена. Али то сад више није тако. Сад смо ми добили своја правила. Такав је Закон настао. Имамо ми сад свој Савез вероисповедних општина. Па нам Савез овако поручио: „Сад морате, каже, да се саобразите Закону, па због тога морате да имате и своја правила“.

— Опет лепо, кажемо ми. — Била досад ова општина без правила, па ће ваљда моћи да буде и са правилима.

— И шаљемо вам, каже, у прилогу образац за та правила.

А кад оно читава књига! Читава књига, браћо, самих параграфа! Па све латиницом.

Ми нисмо много вични латиници. Све и да познаш слова, не разумеш речи. Па за једно писмо још некако иде: има овде неки наш из прека, па ти протумачи. Али ово није писмо, већ читава књига. Нити си пристао кога да молиш, нити си сигуран да ћеш све разумети и упамтити, ако би баш и нашао кога да протумачи.

А из Београда поручују: правила, на правила! Шта смо друго могли? — Отишли смо адвокату.

Немојте мислити да нам је то било пријатно. Да је бар човек био наше вере, него није. И, ето, сазнаће туђ човек све ово наше. Све смо ми то видели, али се није имало куд. Због оних силних параграфа морало се адвокату. Јер њих није било ни десет, ни двадесет, већ равно сто тридесет! Зар је то, браћо, за нас, просте људе, сто тридесет параграфа?!

Још нам од некојих параграфа послали од две руке: „Па бирајте, веле, који вам боље подносе.“

Шта ту има, молим вас, нама да подноси и да не подноси? Мисле они да смо и ми адвокати као они, па да можемо знати шта нам боље подноси.

С друге стране опет ми нисмо хтели да Савез сазна колике муке то нама задаје. Већ и због тога смо морали адвокату. Таква су чудна времена настала данас: треба ти помоћ адвоката због твог рођеног Савеза! Јер ми знамо, кад смо већ постали чланом Савеза, да нам ваља да се покажемо вредни такве почести.

Одемо ми, дакле, адвокату, а он нам каже да му треба четрнаест дана да ствар проштудира. Јесте чули: њему, адвокату, треба четрнаест дана за штудирање!

— Нека, кажемо ми, — чекаћемо ми четрнаест дана. Чекаће и Савез четрнаест дана. Ви само добро штудирајте. — И тако одемо.

Адвокат је четрнаест дана штудирао правила, а ми смо четрнаест дана штудирали колико би пута по четрнаест дана морали ми да штудирамо та правила, кад за то једном адвокату треба четрнаест дана?!

Кад тај рок прође, адвокат позва нашег председника.

Наш је председник занатлија, мајстор. Није он тек од јуче председник, има и он своја искуства, па му ствар дошла некако необично. Добро: адвокат ће њему све то растумачити; али ипак је 130 параграфа много за једног мајстора. Зато он оде прво хамаму. Ако је до учености, онда није на председнику општине да се прси, већ на хамаму.

Хахам се сложио с тим, те и он пође адвокату.

— Није ништа страшно, — рекао им адвокат, — имате просто све да изгласате, па ћете онда доћи да вам напишем записник, и ствар је готова.

— Ако је сва ствар у гласању, онда се не бојимо, — рекао је председник, осећајући да му сињи терет пада са срца.

У прописаном року одржан је општински збор. Збор се одржао на ливади пред синагогом, уочи суботе, док се чекало да почне служба Божја. Била је велика мука због кворума. Нису моји општинари још навикли на такве зборове. Док нисмо били у Савезу, наши зборови одржавали би се у кафани при партији санса или домина. Такви су зборови могли трајати сатима, а да се нико не замори. Поједине тачке дневнога реда расправљале су се док би се делиле карте, или кад би се који од играча замислио шта ће да игра. Записник се није ни водио, јер су људи лако и добро памтили поједине одлуке, пошто се свака

Хахам: свештеник

могла да доведе у везу са неким интересантним моментом из игре.

Овога пута то није више могло бити тако.

У питању су били они силни параграфи, управо не баш због самих параграфа, већ због записника, јер је Савез јавио да ће тај записник да се пошље Министарству. Тај наш записник додуше био је вођен за адвоката, па да он на основу њега састави тај *прави* Записник за Савез. У сваком случају водило се строго рачуна о томе да све иде у духу Закона.

— Браћо, наша је општина досад била без својих правила, — рекао је председник отварајући збор, — али сад је дошло време да се образујемо по Закону, и зато нам је Савез послао 130 параграфа да гласамо за њих, јер тако захтева данашњи Закон.

— Па да гласамо, да гласамо! — повикаше сви једногласно.

— Полако, браћо, — продужио је председник — гласаћемо ми већ, али потребно је да се прво мало поразговарамо, јер они хоће и то да виде, шта смо ми говорили.

Онда затражи реч Аврам Барух и каза:

— Море, батали, председниче, ако Бога знаш. Та шта бисмо ми ту ваздан говорили? Не можемо ми ваљда боље знати од нашега Савеза какви параграфи нама требају! Параграфи су сигурно добри, у то нема сумње. Само је ово једно незгодно: нас овде нема ни двадесет општинара. Није ли то много за нас 18 гласача 130 параграфа? Него да ми Савезу јавимо да би нама било довољно и 40, па нека би било и 50 параграфа, а ово ресто

нека би понудили Приштини, Крагујевцу или другој којој малој општини.

Сви се сложише са Аврамом, те председник рече, да ће питати адвоката, па ако може, да ће молити Савез да нама не одређује више од 50 параграфа.

Онда доби реч Хајим Хајон и каза:

— Браћо моја, настала су нова времена, а ми смо остарели, па нам је тешко све разумети. Нису ово једини параграфи које смо добили од Савеза. Пре смо добили параграфе за неки Пензиони фонд, и шта ја знам какве још не! И лепо видим да ћемо пропасти, јер ником није још било добро од параграфа. Већ да ми молимо Савез да нам он место хахама пошаље једног адвоката. Ми ћемо се некако молити Богу и без хахама, али код ових несрећних параграфа нећемо ништа моћи без адвоката.

Сви се сложише са Хајоном, те председник обећа да ће у том смислу учинити питање Савезу.

Сад се више нико не јави за реч, те председник стави параграфе на гласање. Сви гласаше „за”.

Онда председник рече да сад треба да се скупљају добровољни прилози за преписивање правила, пошто Савез тражи да се изгласана Правила пошаљу у три примерка за Министарство, па да ће то прилично да кошта, јер је, како смо видели, параграфа била читава књига.

Онда сви дадоше по нешто, а за остатак одлучише да приреде једну забаву са игранком...

Укидање сродства

Сад вам је ствар оваква: ми знамо да имамо општину тек откада имамо та правила са 130 параграфа.

Немојте мислити да је нама било лако док смо све те параграфе задовољили. Нико од нас није слутно шта смо ми имали мука док смо само образовали оне силне одборе, које та нова правила траже. Тешко је и набројати их, а камо ли попунити. Ја ћу вам ево споменути само најглавније: прво је Општинско претседништво, па Општински одбор, па Одбор за разрез општинског доприноса, па Одбор за рекламације, па Бирачки одбор, и тако даље и тако даље. То, ето, траже правила, а нас је 18 мушких, пунолетних, општинара!

Сад питам ја вас: може ли се од 18 људи захтевати да попуне толике одборе?

А тамо се још и то тражи, да не будемо род један другом. А ми смо, видите, сви један другом род!

Сви смо један другом род, нас 18 општинара, а одборе је ваљало попунити, и још се побринути за заменике сваком одборнику!

Шта смо ми 'ту могли урадити?

Јевреји, браћо моја, ми смо урадили оно, што би сви послушни грађани ове земље урадили, кад би само и они имали ту срећу да се нађе ко да их саветује, као што је нас наш Хајим Хајон саветовао. Ми смо се, дакле — одрекли тог сродства! Више волимо да се одрекнемо сродства, него да повредимо своја нова новцата правила. И не можемо да се нахвалимо Бога што нам је дао тог паметног општинара, који је умео да нас тако лепо научи.

Паметна је то глава, наш Хајим Хајон. Зна вам он беседити да га сатима слушате без предаха. Ево шта је он нама казао:

— Браћо, ми смо, као што знате, своји људи, сродници. Па је ли то нама, браћо, сметало да се с времена на време посвађамо, да се грдимо, да се псујемо, и да се, тако рећи, потучемо?

— Није нам сметало! — гракнули смо сви у глас.

... Па би тако — казао је још Хајим Хајон, — па би тако мрзели један на другог, да би, што но реч, један другом очи повадили. Ми то не чинимо, јер смо Јевреји, јер Јевреји то не чине. Али тако дође реч...

— Јест, то само тако дође реч! — сложили смо се ми и други пут.

— Па се ви сад чудите: како то да нама то сродство није сметало да се свађамо, а сад нам смета да седимо у истим одборима. И ја се чудим, али то није важно. Ако се ми чудимо, то не значи да то није добро. Није, браћо, наше да се чудимо. Није наше ни да мислимо. Мисли за нас наш Савез. Наше је да слушамо. И кад је то тако, онда је нај-

боље да се ми одрекнемо тога нашег сродства. Па, здравља Боже! Могу да настану друга времена, па ћемо опет бити род...

После оваке беседе ми смо знали свој пут: прво смо се одrekli сродства, па смо се лепо разместили по свима одборима, и сад смо сви задовољни. Сваки има по неку власт, а власт вам је, браћо, слатка ствар...

Само, ако вас пут нанесе до моје касабе, па се нађете са Хајимом Хајоном, не питајте га о његовим синовима. Бар не о пунолетним. Јер се он њих одрекао, а и они њега; нити су они више браћа међу собом.

Али, шта то мари? Главно је да су наша нова правила остала неповређена.

Тија Грасја

Једног дана каже нама наш благајник:

— Браћо, дошло је време да ми уредимо и наше финансије. Једна општина која има правила са 130 параграфа треба да има и уређене финансије. Зар није тако?

Ми смо казали да је тако, али смо одмах помислили да из тога неће изићи ништа добро. Ми смо чули да то није добро да се много дира у финансије и да се оне најбоље уређују кад се некако саме уређују. Тако нам Хајим Хајон протумачио, а он чита новине, па зна како то иде. Али благајнику нисмо ништа казали, јер смо видели да има јаку вољу, па као да му не кваримо ту вољу.

Ово нам други благајник откако имамо правила. Први нам благајник био здраво стручан. Тако нам из Савеза били поручили да гледамо да изаберемо стручног благајника. У то време ми смо имали и неку хиљаду готовине. Давало се, па се имало. Давало се о рођењу, давало се о венчању, давало се за покој душе, давало се „пор ечар азејти” кад би који општинар какав страшан сан уснио, и тако даље. А кад је дошао наш стручан благајник, он нам каже да тај новац треба да се да на

Пор ечар азејти: наливање уља у кандила синагоге.

уложну књижицу у банку. Ми смо пристали. Онда је он дао новац у банку и израчунао нам колико ће то донети камате за годину дана. А ми смо мислили како је то ипак велика благодет имати стручнога благајника.

И све је било како нам он израчунао: кад га је одједном нестало, ми смо нашли у каси 62 динара у готову, а место уложне књижице нашли смо једну меницу, у којој ама ни аспре није не достајало од наше готовине, заједно са целом каматом. Ми смо нашли меницу и били смо више но задовољни што је бар тај стручан благајник био момак. Јер он ће се у своје време оженити, па ће прва пара коју ће одвојити од мираза бити за нас. То смо ми имали као у џепу. Јер сваком младом Јеврејину претстоји велика будућност: то је његова женидба. Зато нас цела ова ствар није много узнемирила.

Садањи благајник је већ ожењен. Он има, како рекох, веома јаку вољу, стручан је и он, и уз то одлично познаје правила. Па је тако пронашао да то није у реду што тија Грасја скупља добровољне прилоге пред Рош-ходеш у отвореној ташни место у закључаној касици, чији би се кључ налазио код њега. То је он пронашао и изнео нам неке рачуне, које је он од прилике израчунао, а које ми нисмо хтели ни да погледамо, јер је тија Грасја била наша, рођена наша, а он благајник од јуче.

— А осим тога, — казао је још благајник, — а осим тога наша правила предвиђају само мушкарце у свима одборима и осталим звањима, а тија Грасја је, на пример, жена... Али ја од тога не правим питање...

Право је имао благајник што од тога није хтео да прави питање. Право је имао, јер кад извесне жене остаре, оне добију неке мушке црте физиономије и карактера, и да није сукње на њима, човек би чисто био у недоумици има ли пред собом жену или мушкарца. А ако је до бркова, имала их је тија Грасја. Па је умела она да буде и строга и да подвикне и мушком и женском, не трпећи приговора ни од кога.

Паметан је био наш благајник што није „правио питање“, јер цела та ствар није се ни постављала тако, да бисмо ми, или он, имали да „правимо“ или да не „правимо питање“. Такав је био положај тија Грасје у нашој општини, да у њему никада никаква нова правила и параграфи нису могли што да промене. Тија Грасји се није могло рећи да „лас правилас“ ово прописују, или „ил савез“ оно наређује, јер нити је она све то признавала, нити је имала какве одређене претставе о свему томе, нити је покушавала да је створи. Она је замишљала на врху хијерархије света Господа Бога и Више силе, т. ј. анђеле, ђаволе и уз ове сваку другу овоземаљску власт — или ове уз власт —, па онда, на другој страни, све људе. Ту није било места за какву јеврејску власт. За тако што био је у њеној глави посве нераздељиво помешан појам власти и појам ђавола, а тек једна јеврејска власт неће ваљда да се меша с ђаволом!

Отуда за њу није постојао никакав ауторитет. Ауторитет је била она сама. И не само у једној области. Била је она наша бабица, дадиља и нудиља; прва лекарска инстанца; саветодавни, често одлучујући члан свих наших породичних већа; глав-

ни редитељ свих свечаности; мemento за све важне датуме свих породица у општини; надлежно тело за све домаће верске обичаје, једном речи била је наша неизбежна и незамењива тија Грасја.

А поврх свега долазила је њена служба општини, верна и пожртвована служба кроз дуги низ година. Разуме се: не за какву плату, већ *por zahud*.

Тија Грасја је била домаћица синагоге. У другим општинама и другим приликама то би спадало у надлежност црквењака — *самаса*. Бар нова правила нису предвиђала такве „домаћице синагоге”. Али самаса треба платити, а ми немамо да плаћамо ни хахаџу. А све и кад бисмо имали, где бисмо ми нашли тога самаса, који уме да буде на тај начин домаћица синагоге, како је то умела тија Грасја? Дођите ви на *Шавоут* у нашу синагогу, видите шта је онде цвећа, шта је ружа, за које је тија Грасја залазила од куће до куће, да их пробере што лепших, како би синагога била достојно украшена за тај дан нашег венчања са Божјим заповестима — па ћете осетити постоји ли на овом свету тај самас који би био способан да се о томе брине са толико нежне и дирљиве побожности као тија Грасја.

Али она се није бринула о синагози само као домаћица, већ и као домаћин: она је бринула и за средства за одржање синагоге. Она би тако пошла пред *Рош-ходеш*, па од куће до куће, да купи добровољне прилоге за синагогу. А то није лак посао.

Пор захуд: за Бога и за душу (слоб. превод).

Рош-ходеш: први у месецу.

Нарочито за њу не. Јер она је већ била стара. Осим тога имала је реуматизам и криве ноге. Па онда тежила је преко сто кила. И на послетку, ми сви знамо колико је то тешко скупљати и давати *облигатне* прилоге, па можете мислити како то тек иде са *добровољним*. Само тија Грасја је била свесна тога да тиме чини једно богоугодно дело, те због тога није жалила труда.

Не треба ни да нарочито напомињем да смо у погледу тих добровољних прилога и ми као и сви други, другим речима да не маримо много за њих. Али кад их тија Грасја скупља, онда је то друга ствар. Ту је прво то што се свако радује оваком госту, као што је она. Сви знамо да ће бити занимљивих новости и много смеа и шале кад нам она дође. Насмејаће вас и разгалити, па да вас не знам какве бриге море. Заседне тако, припали цигарету, па док се испече кафа, већ се сви превијамо од смеа. И просто је не бисте пустили даље. Али она не заборавља својих дужности. Чим попије кафу, она полази. Испраћајући је, домаћин куће, или домаћица, спусти у њену ташну колико му драго, она се захвали, благослови, па продужи пут.

И то би све тако остало до њене смрти, али дошла правила, дошао нов благајник, па пронашао и доказао нам да се при таквом раду не може да врши никаква контрола. Молим вас: није ли то био грех и помислити на неку контролу кад је у питању тија Грасја? Али шта смо знали кад је благајник запретио оставком и тужбом Савезу? Ми смо дакле решили да тија Грасја отсада скупља прилоге у закључаној касици. Ми смо то решили,

и сад је само још требало наћи тога јунака, који би се примио задатка да њој то саопшти.

Како рекох: тија Грасја није признавала ни Савез, ни правила. Позивати се на ауторитет Савеза или дух и прописе правила не би ни у ком случају довело до циља. И зато се нико није могао да одлучи да прими на себе тај тежак, деликатан и опасан задатак, него се сваки нечим изговарао.

У таквој неприлици ми смо морали прибећи једном поступку који није предвиђен правилима; морали смо да молимо своје старе општинаре да се сете како се у њихово време општина сналазила и извлачила из невоље. Пре свих других Хајима Хајона.

Мудар је и премудар наш Хајим Хајон. Хајим Хајон је нас у своје време бранио пред турским пашом, па како он не би знао лека овакој нашој невољи?

Хајим Хајон пристаде. И већ при првом сусрету са тија Грасјом, он одлучи да изведе ту ствар.

— Тија Грасја, да частите, тија Грасја! — рекао је он њој, весео и расположен. — Имам за вас велику новост!

— Хоћу, тију Хајим, како не бих? — одговорила је она. — Али да ми прво кажете шта је то?

— Дошло писмо из Београда, тија Грасја, — продужио је Хајим Хајон. — Писао нам наш велики рабинер, доктор Исак Алкалај. Па богзна колико пита за вас и поздравља вас.

— Е, нека нам Бог поживи! — благосиљала је она блажено.

— Па вам послао на поклон касицу, тија Грасја. Дочуо и он колико ви чините за нашу општину, па вам послао касицу да отсада у њој скупљате прилоге за *Рош-ходеш*. Јер сад имамо тај сребрни новац, па да се ваша ташна не подере...

Тија Грасја је проста жена, неписмена, али паметна. Није она ништа одговорила Хајиму Хајону. Она га је пресекла једним погледом и окренула му леђа. Остаде Хајим отворених уста да гледа за њом....

*

За идући *Рош-ходеш* опет је пошла да скупља. Опет са ташном. Све је општинаре обишла. Била је и код претседника, била је и код благајника, била је и код Хајима Хајона. Сви су они спустили свој прилог у њену ташну. Дискретно и без речи, као увек. Нико је није криво погледао. Ама као да ништа није ни било...

— Па сад реците ви мени — јада нам се увек благајник, — како ту могу наше финансије да се уреде?...

Ми му ништа не одговарамо, јер је он и сам увидео да се не да извести то што би он хтео...

Кијамет са гробљем

Једној вероисповедној општини треба и односно вероисповедно гробље. Ту већ нема шта. А ми овде имамо своју вероисповедну општину још од старина. Имамо додуше и гробље, не кажем да немамо. Али, видите, није цела ствар имати гробље, него треба да у њему има неког. А наше вам је гробље ново новцато. Нисам ни пристао да га назовем гробљем.

У толико би се за стање у нашој вероисповедној општини, у пркос новим правилима, могло рећи да није сасвим нормално. Оно, ми смо сви у Божјој руци, и тију Менахем, који је већ прешао осамдесету, од данас до сутра то стање би могао да учини нормалним. Али пошто је ствар тако испала, да би он — с обзиром на наш мален број — могао да буде ко зна колико дуго једини покојник нашег гробља, обузео га неки страх, па се чича не да ни опепелити: заинатио се да овај свет још не мења оним другим, па то ти је! Па да је само то, него нам прети да ће, ако дође дотле да мора да умре, тестаментом одредити да га сахране у Београду. Можете мислити колико ми сада пажљиво поступамо са њим и каква му све обећања не чинимо, не би ли га некако од те намере одвратили: ми смо му загарантовали да ћемо му приређивати парастосе, да ће се свакодневно читати у синагози

молитва за покој душе, једном речи добио је таква обећања, да се за једног побожног Јеврејина привлачнија не могу замислити. Али досада то није ништа помогло.

Сад, ја вам све ово причам, па ви можете помислити као да је нама баш запело да нам тију Менахем што пре умре. То не дао Бог! Тију Менахем је опанчар и последњи крпач амрела у нашем граду, и, као такав, мајстор од заната. Што је најглавније, он је ревносан и побожан општинар. Сад цените сами: да ли би ми, буд нас је и онако сасвим мало, могли да се огрешимо оваквом грешном мисли?

Није, дакле, ту у питању тију Менахем. Ми њега волимо и нека нам га Бог поживи 120 година. Ствар је у томе, што наше гробље још нема својих покојника, а како сам напред напоменуо, уз једну вероисповедну општину иде и односно вероисповедно гробље, са припадајућим му инвентаром.

Знам ја шта се ви спремате да питате. Ту имате право. Дакле: шта смо ми урадили са нашим старим гробљем, које бисмо морали да имамо, ако је то тако да овде имамо општину од старина?

Дакле: продали га нисмо. Ко је још чуо да се гробље продаје? Нису нам га ни украли. Нису га ни отели. Па ипак нешто је било. А кад би знали како је то било просто и сиротињско гробље, без иједног лепог надгробног споменика на њему, већ све саме плоче пешчаре и око њих неки полупани лонци, прљаве крпе, па све обрасло у коров, још више ћете се чудити да се неко и за њега могао да полакоми! Него, ваљда нам така била судбина...

А сад чујте како је све то било:

Позову нас једнога дана у градску општину. Дочека нас главом претседник. Пита нас за здравље, пита за послове, и како је већ ред. Најзад ће рећи ово:

— Јевреји, браћо, као што већ и сами знате, наш град још нема свога парка. Ми смо у одбору о томе размишљали и нашли, да нема подеснијег земљишта за то но што је ваше гробље. Ми би вам, дакле, дали друго земљиште за гробље, а на овом садањем уредили би леп парк. Ту ће бити дрвећа, па лепих стаза, мирисног цвећа, биће права милина да се оком погледа. А сад ви докажете да сте послушни и родољубиви грађани, па прихватите овај наш предлог, те да ми што пре прилегнемо на посао.

То нам је претседник казао, и још много што шта. И све онако лепо и што би рекли ласкаво. Па сад питам ја вас: шта смо ми ту могли да радимо? Друго би то било, да је он нама просто наредио да ми напустимо своје гробље. Ми би се, је л' те, бунили, жалили би се свом главном рабину, жалили би се Савезу вероисповедних општина (зашто ми, молим вас, имамо тај Савез?), па би — попустили. Или би прво попустили, па би се тек онда жалили. Или се уопште не би жалили: нисмо ми ни досад рђаво живели са својим хришћанским суграђанима, па што би се сад стали тужакати? Ми бисмо, дакле, просто поступили по наредби и имали би чисту ситуацију.

Овако, шта смо знали радити? Немамо ми међу својим општинарима адвоката, који би нам ту знали помоћи. Ми смо зато морали својом памећу и главом да решавамо. Ми смо у правилима

тражили, не би ли у оним силним параграфима нашли један једини, који би нам о томе говорио. Тражили смо, али нисмо нашли. Само смо нашли да треба да сазовемо општински збор, па смо тако и урадили.

Сазвали смо општински збор, пошто то тако пише у правилима. Али будимо искрени: сви смо унапред знали каква ће бити наша одлука. Чим се апелује на наше родољубље, ту се нема шта решавати. При свем том немојте мислити да је на том збору све ишло глатко. Збор је збор, је л' те, и на њему мора бити галаме. По чему би баш наши, јеврејски, зборови били без галаме? Зато смо ми својски галамили. Уз то, видите, има још и ово: нас је овде осамнаест општинара; ако ви сад мислите да је било само десет мишљења — што би од прилике износило по два човека са једним мишљењем — онда се варате. Варате се, јер их је било свих осамнаест. Свако је мишљење било паметно. Не паметно, него најпаметније. А једно паметно мишљење вредно је да се каже и да се чује. То понекад значи да га ваља пањом набијати у главе, које не би хтеле да га чују или да га схвате.

Сад ја не кажем да сам све разумео шта је који од општинара ту казао; ја не кажем ни да сам половину од тога разумео; ја не кажем ни да сам четвртину од тога чуо. Ја сам на том збору уопште више видео него што сам чуо, односно најбоље сам разумео оно што сам видео. Она општа врева и галама, у којој је сваки узимао учешћа на свој начин, била је довољна — премда се у њој није увек могло да разбере шта се каже — била је, дакле, потпуно довољна да послужи као нека

врста позадине оној више но изразитој гестикулацији сваког од њих, па да човек увиди да ту сваки има своје мишљење, најличније — ако се тако може да каже — и најиндивидуалније.

Али, како рекох, по томе што се ту толико викало и џапало не треба закључити да су људи дошли с намером да одбију предлог градске управе. Боже сачувај! Ми смо викали, то јесте; и драли смо се, ако баш хоћете, али то је наша, унутрашња, јеврејска ствар. Што се самог парка тиче, ми смо на крају дебате сви гласали „за”.

И тако смо добили земљиште за ново гробље, а градска општина је узела да уређује парк на нашем дотадањем гробљу. Лепо су испланирали земљиште, обележили стазе, засадили дрвеће, и све је упућивало на то да се помисли на добар завршетак. Ми смо у тај будући парк и даље навраћали, јер без обзира на то што су надгробне плоче сад биле уклоњене, то је и даље остало наше гробље, пошто су наши покојници и даље тамо остали, те смо могли на први идући *Тешабеаф* да извршимо на њему све верске обреде, исто као да је ту и даље било наше гробље. И били смо уверени да ће то тако до века трајати, или бар док ново гробље не постане „изистинско” гробље.

Ми смо тако мислили, али смо се преварили. Ми се, на пример, нисмо упитали, шта ће бити, кад се једанпут промени управа у градској општини?

Наш град има, видите, једну традицију, коју веома поштује и које се држи непоколебљиво: никад једна општинска управа, која иоле води ра-

Тешабеаф: празник пропасти Јерусалима.

чуна о своме угледу и својој политичкој будућности, неће да дозволи да њено управљање не буде обележено једним трајнијим и, што би рекли, вечитим обележјем. С друге стране опет, то не иде да једна управа наставља и довршује рад своје претходнице, јер се онда не би могло тачно да одреди у чему је заслуга једне, а у чему заслуга друге управе. Ја не знам да ли то тако и Закон наређује, али знам да се то тако код нас ради.

Можете већ мислити да се један парк не да завршити за кратког трајања једне управе, нарочито ако се тај посао не започне још првих месеца по ступању на дужност. Овог пута је баш и био такав случај. Дође лепо нова управа и, верна традицији, није додуше узела да квари оно што је дотле већ било урађено, него је само препустила елементима да докажу, има ли трајне вредности оно што је њена претходница урадила, или нема. И онда су наишли елементи: младе генерације пожртвованих фудбалера, стада оваца са и без чобана, кише, суша, и тако даље, и тако даље. И парк се све више претварао у утрину. А ми смо ћутали. Мислили смо: утрина или парк, оно остаје наше старо гробље.

Али и у томе смо се преварили. Нова општинска управа имала је такође своје велике планове, и једнога дана би предложено општинском одбору градске општине, да се за покриће издатака на велике општинске радове продају извесна имања на периферији града, што овај одобри.

Можете појмити нашу запрепашћеност кад смо једнога дана дознали да је наше старо гробље ушло у састав имања суседног газда Благоја!

Јевреји, браћо моја, можете ви о нама мислити штогод хоћете. Ми можда и нисмо баш добри Јевреји: ми не плаћамо *Шекел*, ми не дајемо за *Керен Кајамет* (а одакле би и дали?), ми не примамо јеврејских новина, а имамо и других грехова. Али кад је ствар узела такав обрт, сви смо скочили као лафови у одбрану својих драгих гробова.

Ја велим да смо скочили као лафови, јер се то тако каже. У ствари нисмо ми имали пред собом такве душмане, да би ту били потребни какви лафови. Ми смо просто напросто стали да обијамо прагове градских одборника. Па како смо обично ишли сви скупа, то је имало своје дејство. И овог пута готово да кажем хвала Богу што нас није више но осамнаест: јер да нас је више, то корпоративно опседање одборника личило би на какву политичку демонстрацију. Овако, то је само импресионирао дотичне одборнике који су морали чинити све да нас се само отарасе. И најзад смо успели: Одбор је поништио своју ранију одлуку о продаји парка, начелник је то потврдио, а Државни савет оснажио.

И сад би се све лепо свршило да ствар није дошла на извршење нашем каплар Дини. Каплар Дина никако не може да нађе газда Благоја да му саопшти одлуку Државног савета. Ено га годину дана тражи, па никако да га нађе. Ја сам гледао акта. Каплар Дина је савестан чиновник: он увек забележи дан кад је тражио и није нашао газда Благоја. А и претседник градске општине нам је

Шекел: ционистички пореза.

Керен Кајамет: народни фонд за куповину земљишта у Палестини.

очајан, јер није навикао да му нерешени предмети леже на столу, и најрадије би та акта бацио у архиву. Он ми сам каже:

— Ето, био сам синоћ на вечери код газда Благоја. Али ви ваљда нећете да захтевате од мене да ја носим у цепу акта на саопштење појединим грађанима! Зашто имамо каплар Дину?!

И, да видите, право има човек. Ко би ту још сумњао у његову добру вољу? Не остаје нам друго, но да се молимо нашем Јехови, не би ли Он упутио кораке каплар Дине правим путем... Јер ја не знам да ли ће икада каплар Дина да се намери на оног газду...

У „Социјалној помоћи“

Наш Узи није рђав човек, само је мало пргав. Таква му некако нарав. И отац му био такав. И деда. Ваљда и чукун-деда. Цела га махала зна по томе и ништа му не замера. „Sangre di Kavisones“ каже махала и тиме је свеказано. Јер он је од Кависона. Можете баш и да му запамтите име и да се распитате о њему: Узијел, или Узи Кависон, *шикулант из Лесковац*, тако гласи његова фирма.

Узијел Кависон је мало пргав, то јесте. Али ко данас није пргав? Ви и сами видите какво је време настало. Па ако вам је нешто и необично на њему, немојте све да приписујете његовој пргавости. Он се чак и љути, кад му се то каже:

— Ама није то, братац, што сам пргав, већ што не могу да трпим неправде! — тако се он обрецне кад се неко нађе вредан да га умирује потсећајући га на ту његову нарав. И с правом: јер он заиста није могао да трпи неправде. Не само велике, већ ни мале. Ни најситније. А ја вам, ево, браћо, тврдим да је данашњи живот један лавиринт неправди, великих и малих!

Узијел Кависон није подносио неправде и то би се у главном могло да сматра као једна врлина његова. Само кад он преко свега не би био још

и сиромаш!... Јер извесне врлине не пристају добро сиротињи. Нарочито ова не. То води извесне карактере на опасне странпутице. И онда се доживи све могуће...

Одмах ћу вам рећи — како се не бисте без потребе узнемиривали — да Узи није пошао тим путем. Није он постао ни комуниста, ни револуционар. Њега и сувише троше оне ситне, најситније неправде свакидашњице, које се срећу на сваком кораку, те он и не доспева на оне крупне недостатке данашњег друштвеног поретка. А можете мислити каквог би то револуционара дало, кад њега већ и те ситне неправде — на које су други, обични, људи толико огуглали да их и не опажају — могу толико да избаце из колосека, да сасвим губи власт над собом!

Сад кад ово знате, нећете се чудити, кад вам кажем да је Узијел Кависон у наступу таквог једног револта отишао да ради на сам празник Рош-ашана. Молим вас: да ради на Рош-ашана!

Грех је велики, ту већ нема шта. Грех је пред Богом, па грех је, ако хоћете, и пред нама, овом шаком верника, што их још има у овој општини. Јер доста је нама бола што морамо да гледамо како наша млађарија све то више отпада од свете вере; шта ли ће тек бити кад им и ми, старији, неки вајни стубови општине, почнемо служити примером у том правцу. А већ што се тиче греха пред Богом, нама је тешко и од саме помисли на то.

Душе ваља, Узи је на дан два пре празника обуздао себе — наравно после много молби и преклињања своје жене — и навратио се код претседника наше вероисповедне општине да од њега из-

моли помоћ и интервенцију код благајника наше Социјалне помоћи. И с почетка све је ишло као намазано. Претседник је лепо примио Узијела и одмах му обећао своју помоћ. Толико је само — дабоме сасвим узгред — напоменуо, да би било за препоруку да се Узи лепо опходи са благајником. Јер као да су при последњем расправљању између благајника и Узијела пале тешке увреде и псовке, односно, као да је Узи псовао и вређао благајника.

Узи је чуо ову жељу претседникову и одмах плануо. Јер се иза овога крила нова неправда. Јер је тај исти благајник могао само да хвали Бога, што му Узи у оној прилици није и главу разбио, пошто је то заслужио. То и ништа друго. Па место да је благодаран, он се, значи, жалио! И сад је само то требало да се Узи правда и извињава! Зато га је обузело ново огорчење и уз шкргут зуба и лупајући песницом о сто — Боже, па је ли он крив што не може да трпи неправду? — изнео му како наша Социјална помоћ поступа са њим и његовом децом, и предочио му, да ће се, не буде ли се нашло пута и начина да се уразуми тај благајник — *aj ke, ansjas di blagajnik!* — догодити то, да на Рош-ашана њега, Узијела Кависона, не буде у храму, пошто ће Узијел да иде да ради, да својој деци заради за школске књиге.

— А после ће се већ чути, рекао је још Узи претседнику, — ту су новине, ту је „Политика“, па ће се чути, ко је Узијела Кависона нагнао да ради о празнику, чуће се каквог претседника ми имамо, чуће се за ту нашу Социјалну помоћ и њеног благајника и *todas las ansjas i dolores ke tenemos!*...

Ни мање ни више но ултиматум!

То само по себи још не би било тако страшно, кад би само Узијел Кависон био као сви други људи. Јер и други људи подносе ултиматуме, па — ништа! После ултиматума чека се на контрапредлоге, испитује се ситуација, оцењује дејство, спрема се други, спрема се трећи ултиматум. Па зар није тако?

Али код Узијела Кависона то не иде тако. Кад он нешто каже, онда је то речено, онда су сви мостови сапљени. Ту не преостаје ништа друго, већ да се попусти и да се моли:

— Ево, Узи, ми смо набавили књиге за твоју децу. Па немој, брате, да си тако на крај срца!

А Узи да каже:

— Не треба! Ако сам ја сиромаш за десет и двадесет хиљада, нисам сиромаш за сто и двеста динара. Хвала Богу за толико ћу и ја бити у стању да зарадим.

Нашто ћемо ми са много љутине и много обзира:

— Ама није, брате, о томе реч. Шта си запео са тим: сиромаш, сиромаш? Бог је богат, а ми смо сви сиромаси пред њим. Хајд', па пази да не задоцниш за службу Божју на Рош-ашана!

То и ништа више. Јер свака даља реч може да буде само од штете. Онда књиге негде у крај, па — маглу! Јер је Узи сав у једном грчу, па му ваља дати времена. Не раскрави се то срце тако лако. Нити ти згрчени мишићи могу на једну једину реч да попусте. Није један мишић на човеку. Погледајмо Узијево лице, па ћете видети шта их је само на лицу! Па све као да је у камену клесано!

Ми смо то знали, па смо се према томе и равнали. Најзад Узи је наш човек, па морамо мало и кроз прсте гледати. Значи да би се та ствар приближно тако и завршила да се је само имало довољно времена. Али није било довољно времена: до празника је било само два дана. А два дана је мало према оном што је имало да се уради. Јер није само ваљало молити и умолити Узијела Кависона, већ и благајника *Социјалне помоћи*. Прво овог, па оног. А тога ради је пре свега требало подробно испитати ствар: шта је управо све било и шта је догађају претходило, позвати сведоке, проверити исказе, утврдити мотиве, и тако даље, и тако даље. Јер ако је и за молбу само, опет ваља имати аргументе при руци, а за опроштај се не моли, ако се увређеном не може да покаже разумевање за његово увређено честољубље. Тако је то код нас. Па зато немојте да причате да је лака ствар бити председник ових мојих општинара.

Већ наша *Социјална помоћ* има једног благајника, који је њено живо оличење. Ништа он друго не ради, већ само измишља како ће та наша *Социјална помоћ* са оно мало средстава која јој стоје на расположењу, да учини могуће и немогуће. Ето почела школска година, а у сиротиње пуно деце, па сад ваља тој деци набавити књига. А благајник онда измислио ово: да сви јеврејски ученици донесу своје лањске књиге у Друштво, па да се ту изврши распоред и размена књига, т. ј. да ученици добију за уступљене књиге из положених разреда — књиге за разреде у које полазе ове године. У колико то не би стигло, да се најсиромашнијим да помоћ и у готовом новцу.

Овакве се идеје не рађају у глави сваког благајника; то ми морате признати. Моје је мишљење да је она управо генијална. То је и мишљење самога благајника, који ужива у таквој једној срећној замисли онако као што би један уметник у своме уметничком делу уживао. Он је посматрао како су се деца срећна и задовољна враћала кућама после извршене размене књига и имао свој део среће у томе. И не најмањи...

Али се генијалне замисли не рађају само у главама оваких благајника *Социјалне помоћи*. Ако је наш благајник имао своју генијалну замисао, није била ништа мање генијална ни замисао школских писаца да сваке године спреме за ученике нова издања својих дела. Рецимо зато, што наука напредује, па да ти учбеници не би били без најновијих тековина науке. А кад се тако две генијалне идеје сукобе, онда долази до катастрофа... Чак и кад се при томе сукобу не деси један Узијел Кависон са својом идиосинкразијом према неправдама...

Овде се међутим десио Узијел Кависон...

Узијел Кависон није учио никаквих школа. То му наравно није сметало да постане добар *шикулант*, који је запамтио и добрих дана док нису настале ове проклете кризе. А један *шикулант* ваљда зна шта је математика. Узијел Кависон зна да је математика рачуница, да су два и два четири, и да ни једна рачуница не може да учи друкчије но да су два два и два четири. Њему је међутим његов Калме показао лањско издање Математике и он се уверио да у њему има о Сабирању једна читавица страница, а у овом од ове године једна и по.

Па му је Кларица показала Земљопис и он се уверио да у лањском издању има о Вардарској бановини тридесет страна, а у овогодишњем тридесет и пет. А он зна да Вардарска бановина није постала већа од лане до ове године!

Узијел Кависон зна да је Вардарска бановина исто толика лане колика и ове године, али је његова Кларица ипак горко плакала што је од благајника *Социјалне помоћи* добила такав Земљопис, у коме је та иста бановина за читавих пет страна мања но код њених другарица, којима су њихови оцеви купили нове Земљописе. И кад се Кларица није могла за неколико дана да утеши због тога и због сличних недостатака у другим књигама и категорички изјавила да она не може по тим књигама да учи, па кад је пала слична изјава и од стране његовог сина, Узијел Кависон се нашао побуђен да иде и тражи објашњења од благајника *Социјалне помоћи*.

— Благајниче, — упитао је Узи благајника — знате ли да је код моје ћерке Вардарска бановина за читавих пет страна мања но што би требала да буде?

Можете ви о Узијелу Кависону мислити што вам драго, тек ја се надам да се неће нико наћи који не би делио његов револт у овом питању, у толико пре, што он није ни без своје патриотске жице. На жалост наш благајник није од првог момента поклатио дужну пажњу Узијевом протесту, већ му само толико казао, и то у једном, по Узијевом нахођењу, увредљивом тону, да би он, Узи, могао да буде благодаран, што су његова деца и толико добила.

Узи је био благодаран, то благајник није имао потребе нарочито да наглашава. „А напослетку“, казао му је Узи, „ја не знам зашто бих баш и био толико благодаран? Моја су деца дала књиге које су важиле, а добила такве, које не важе. А за оно тричавих пет-шест банки, што сте ми дали, не морате баш толико да се кочоперите!“

Узијелу Кависону је довољно да негде само намирише неправду, не више. Само то је довољно да у њему пробуди, као какав рефлекс, све неправде: и оне претрпљене, и оне претеће, па откловљене, и оне наслућене и оне само замишљене, које су се догодиле или могле да догоде, њему или његовим ближим. На толику масу неправди одговара се жестоко, то можете да замислите. Тако је и овде учинио: треснуо је оне књиге благајнику на сто, рекао му да он пљује на целу ту социјалну помоћ, и на тог њеног благајника, и да ће он њему показати ко је Узијел Кависон. И све што још уз то следује.

Ви сад видите колико је та ствар замршена. Тако што се не може расправити за два дана. Нити се преко таквих увреда може да пређе за 48 сати. Али се надамо да ће се до Јом-Кипура наћи пут и начин да се даде задовољења Узијелу Кависону, како нам се не би десило да о том нашем највећем празнику Узијела Кависона не буде у храму...

Рош-ашана. Празник Нове године.

Ај ке анејас ди благајник: да јадног нам благајника!

Тодас лас анејас: и све наше муке и бруке.

Јом-Кипур: јеврејски празник, десет дана после Рош-ашана.

Једно страшно издајство

Јевреји, браћо моја, ово нека вам је знано и казано:

Од Косова на овамо није било већег издајства на Јеврејству, но што га је учинио конкурент нашег продавца куваних јаја, бадема и кикирики, тију Јерухама Ардити, неки (проклет да је!) Аврам Кунорте.

Молим вас: нису ово, да кажете, речи тију Јерухама. Тију Јерухам, који је иначе учен човек, није могао тако што рећи. Није његова ученост била од те сорте, да би он могао знати за Косово као историјски појам. Да је по тију Јерухаму, могао сам слободно рећи и од последњег рушења храма на овамо. Прво зато, што је то као историјски моменат његовом духу схватљивије; онда зато што се по њему не може довољно далеко ићи у прошлост, да би се нашло издајство равно издајству Аврама Кунорте. Дакле, ја сам узео Косово пошто је оно на средини између онога што је тију Јерухам казао и стварности. Јер он је управо само ово казао:

— *Ermanos, esto sta struicion del mundo!*

Буквално преведено то значи: ово већ свет пропада! Али пошто, колико ми знамо, свет још не пропада, можемо узети да је он ипак мислио ово, што сам ја горе рекао.

Ви се питате: па шта је тај несрећни Аврам Кунорте учинио?

Ево да вам кажем:

Није се покрстио. (Та камо среће да се није родио!) У осталом не рекох ли ја: од Косова на овамо? Е, па, шта се је наших од Косова на овамо покрстило? Аврам се, дакле, није покрстио. А и да је, не би у томе било ничега страшног. Покрсти се Јеврејин, па шта? — Ништа: постане покрштен Јеврејин. Јеврејство при томе ништа не изгуби. Постане само мало шатирано.

Није Аврам Кунорте постао ни агент неке суседне или даљне Велике силе. Он то није могао учинити, премда је тију Јерухам уверен да би овај и то учинио, кад би ми само имали своје државе.

Аврам Кунорте урадио је горе. И да вам не дуљим даље, ево цените сами.

Дакле, умро тако једнога дана у нашем граду — продавац куваних јаја, бадема и кикирики....

Сад ви кажете да то није важно. Па јест: није важно; али, ето, умро човек. А што је најглавније, то је био једини продавац тога код нас јако цененог артикла. И што би рекли, настаде једна празнина у социјалној структури нашега града.

Ту празнину дошао је да попуни овај наш данашњи Јерухам Ардити из Скопља.

Можда ви мислите да се он одједном тако створио у нашем граду, да се више мање ушуњао на то упражњено место? — Извините, али то није било тако.

Он је лепо дошао и као човек од реда прво је потражио вероисповедну општину, претставио се, и тражио њено покровитељство и интервенцију код

надлежних власти, како би добио уредно одобрење за настањење и боравак у граду и упражњавање те своје радње. На тај начин он је од самог почетка показао да није нека обична фукара, већ прави еснаф-човек.

Уосталом, није ни та његова роба била какав бофл, нису та јаја била макар каква, него она, по јеврејском обичају скувана, она оригинална „*gvuevos inhaminados*“. То је, како рекох, постао код нас веома тражени артикл. А кад се у нашем граду, који је са својих ђевапчића ушао у причу, могао да пласира и један артикл за „мезе“ као та „јеврејска јаја“, онда се већ може да замисли, вреде ли она што, или не вреде.

А колико да су вредела, добијала су још већу вредност од тога, што је баш тију Јерухам њих продавао.

Ви већ познајете те продавце куваних јаја, кикирики и бадема. Тију Јерухам вам је нешто сасвим друго. Има он један, њему својствен, начин продавања јаја, потпуно на висини квалитета његове робе. Ни трунке нестрпљивости. Он пролази поред вас, на лицу му неки блажени осмејак човека, прожетог вером у вредност своју и своје робе. Тим заљубљеним осмејком гледа он — не у муштерију, већ у јаје, које вади из корпе, и као да више за себе говори, чујете његово:

— Фреска, кувани јаја!

Јер тију Јерухам није знао српскога језика, осим мало речи, изговорених класичним јеврејским нагласком. У пркос томе, можда баш благодарећи томе, јаја су имала проћу. Публика је волела да заподене разговор са њим, јер јој је то пружало

прилике да пласира своју јевтину духовитост, која је сва била у подражавању тију Јерухамовог језика и нагласка. Противу тога се он није ни најмање бунео. Публици за љубав тију Јерухамова јаја су, у пркос исправљању од стране суверника, да треба рећи „фришка“, остајала увек „фреска“.

— Децо, *hijicos*, зна тију Јерухам шта ради,
— одговарао је он.

Морало му се веровати да он зна шта ради. Јер до тију Јерухама ми никад нисмо видели да један продавац куваних јаја, кикирики и бадема седа са нашим чорбацијама и старим домаћинима у кафани да игра таблића. Тију Јерухама сте могли да видите, али то више није био онај више мање снисходљив тију Јерухам, већ један лаф, који туче од реда све партнере, даје им лекције, чак се мало и подсмева, као учитељ неталентованим ученицима.

А тек у синагози!.. Дођите, молим вас, да га видите у синагози, или на каквом „јарцајту“, на селихот и сличним састанцима. Дођите, видите га, чујте га, па онда можемо да се разговарамо.

Ви бисте брзо увидели колико је тај наш тију Јерухам, у цивилу обичан продавац куваних јаја, бадема и кикирики, био учен. Учен дабоме јеврејском писму и јеврејској науци. Не мари ништа, ако би вама то писмо и наука били страни. Да видите, цео последњи нараштај мојих општинара нема баш много компетенције за оцењивање те учености, пошто је неким пуким случајем остао више мање неписмен за јеврејско писмо. Али лако се да увидети кад је неко други учен и писмен.

Прво: његова је молитва најгласнија. Узвија вам он онако као имам на минарету. Е па, да он није тако учен, он би се тише молио. Друго: кад се суботом износио *сефер* на олтар, он је увек ишао у поворци за хахамом, те смо могли видети, да је он више мање свети човек. Бар колико и један свештеник. А тек кад је требало о неком празнику објашњавати, који се све обичаји и обреди имају да изврше, ту он није имао такмаца.

Тако за празнике, тако и за друге прилике. Може се рећи да смо ми тек од његова доласка у наш град постали прави Јевреји. То се најбоље видело приликом смрти једног нашег суверника.

Имао је тај јадан човек заиста среће што је умро баш у време кад је тију Јерухам постао наш општинар. Ми смо били запањени и пренеражени његовим знањем и стручношћу за те верске ствари. Није то био ни један, ни два, већ десет, море, и цела стотина обреда и обичаја, које је он исцитирао, и на чијем је безусловном и интегралном извођењу са толиким фанатизмом инсистирао, да замало место једног покојника нисмо имали бар два! Али зато није могло бити сумње, да се овако опремљеном покојнику неће отворити рајска врата...

Ето такав је био наш тију Јерухам: смиран, побожан, мирољубив, и учен. Једном речи: Божји човек!

Међутим, Богу је било угодно да тију Јерухама подвргне искушењу. Не можемо ми смртни знати зашто је то Господу потребно. У светим књигама већ пише да ти Божји људи имају често да подносе неке екстра-муке, да би се потврдили као такви.

Сетите се само на праведног Јова или на праоца Аврама. Тију Јерухам је пошао тим путем, те није могао бити поштеђен тога. Није искључено да се сам тију Јерухам надао таквом искушењу. Да ли је он то искушење замишљао у виду неке неодољиве младе жене, као што је јадан праотац Јосиф морао да издржи, или у виду главног згодитка на лутрији, или каквог баснословног наследства из Америке, то нам је остало непознато; тек он је био довољно учен да је могао знати, да му то искушење не гине.

Десило се међутим то, да је искушење дошло у лицу оног горепоменутог, јадног и жалосног Аврама Кунорте.

Аврам је дотле продавао кувана јаја, бадем и кикирики у Скопљу. Али кад је и тамо допроглас о томе, како је тију Јерухаму код нас добро, одлучи се и он — и не слутећи наравно какву свету мисију при том врши — да окуша срећу у нашем граду.

На нашој се пијаци сад појавише нова јаја из кујне Аврама Кунорте. Нас овде не интересује је ли било, или не, разлике у квалитету једних и других јаја. Нас не занима ни то, је ли појава нових јаја имала утицаја на цену њихову. Нас интересује једино то, како се то „дојмило” тију Јерухама.

Ни по чему се на тију Јерухаму није могло да примети да је доласком Аврамовим погођен. Његов осмејак није био ни за ниансу мање блажен. Нити је он био нељубазан према Авраму. Па ипак се десило то, да је Аврам после кратког времена изненада опет отишао.

Како и зашто се то десило, није ни дан-дањи познато. Чуло се додуше да су извесни угледни општинари узели били на себе да Авраму разложе да је боље да иде у оближњи град. Каквог су повода они за то имали, не зна се. Нити они признају да је тако било. Тек по оном, што је затим дошло, могло се закључити да је ипак све то био замесио баш сам тију Јерухам.

Он то не би урадио, да је могао да наслути шта ће га снаћи. Јер оно што је затим дошло, била је права катастрофа за њега. Погодило је то њега пре свега по кеси т. ј. једном месту које — како је наука утврдила — може да постане најосетљивијим пределом — душе. Премда тију Јерухам апсолутно не дозвољава да је он ту погођен. Њега је то — како он тврди — погодило само као Јеврејина. И он је своме болу и пренеражености дао израза усклицима, које смо у почетку ове приче цитирали и протумачили:

— *Hermanos. esto sta struicion del mundo!*

За тију Јерухама свет пропада, јер је ето Кунорте из освете због прогањања измислио и извео један паклени план: он је нашао неког погачара, који наравно није био Јеврејин, и научио га како се припрема тај наш специјалитет, та јаја *gvuevos inhaminados*, другим речима, издао му једну велику јеврејску тајну. Јер откако је света и века, није било нашег празника, а да на трпези једног доброг Јеврејина не буду *gvuevos inhaminados*, нити је то икада не-јеврејска рука спремила. Бар тако тврди тију Јерухам.

Кунорте је ишао за тим да Јерухаму натовари на врат „на вјеки вјеков” једног конкурента да-

нашњег кова: насртљивог, безобзирног и циничног. Нико боље није испуњавао ту намену него тај погачар. Тај вам не престаје да виче — а кад то треба још и Јерухам да чује, онда нарочитим нагласком: — Јеврејска јаја, господо, јеврејска јаја!

То је за тију Јерухама неиздржљива тортуре. Он вели да му на души не би било теже, но кад би слушао где се нуде на продају јеврејске главе или јеврејске коже.

Треба да му верујемо. То вређа његово верско и национално честољубље, а уз то пече душу и боли на оном горе поменутом нарочито осетљивом месту...

На Пурим 5693...

На Пурим 5693 године десило се код нас чудо. „Чудо?“ чујем вас где питате. „Зар се код вас још дешавају чуда?!”

Чекајте, молим вас. Знам ја да ви не верујете у чуда; па ако хоћете, не верују у њих ни моји општинари. Знамо ми у ком времену живимо. Али ово није ни било неко од оних старовремских чуда: није нам се приказао дух љупке и лепе Ахашверошове, краљице Естер; нити смо имали визију вешања мрског Амана и његовог соја о вешала, која је овај био за Јевреје припремио; нити су нам падале печене јаребице у уста; нити је наш хахам могао са неколико литара вина да напоји ову шаку верника, што их још има у нашој општини. Уопште, није се ништа страшно догодило.

Али ипак било је чудо. И не само једно!

Ваља вам се замислити у нашој синагози на богослужењу у очи Пурима. Мала нам синагога: у њој таман да станемо нас 40 до 50, које људи, које деце. Таква је била и онда кад сам ја још био

Пурим празнују Јевреји у славу спасења од погубије, коју им је спремао доглавник краља Ахашвероша, Аман. Благодарје краљици Естер, Јеврејци, једној од жена краља Ахашвероша, Јевреји су у последњем часу били спасени. Тај је догађај описан у *Мегили*, која се чита у храму уочи Пурима, пред крај богослужења.

дететом. Сећам се тога времена као да је јуче било. У средини је олтар, а наоколо, поред голих зидова, један ред клупа, на које су засели побожни верници. Чкиљи она петролеумска лампа, да људи једва распознају слова у молитвеницима. Изузетно од обичаја, ми не седимо на дечјој клупи, већ поред својих оцева. Мало нам досадно, јер не можемо да се забављамо као кад смо на својој клупи, али ипак сматрамо то као неко предовољство: знамо да ћемо сад и ми имати да обавимо неку врсту верског обреда, па зато мирно и стрпљиво очекујемо, кад ће самас заћи да раздаје народу воштане свећице. Јер онда настаје права свечаност: читање повести нашег великог страдања — *Мегила*. Ручком писана на овешталом пергаменту, увијена око украшене држаље и свиленом узицом везана, *Мегила* личи на какву повељу из најстаријих времена. Док хахам чита приступну молитву, мој отац одвија повељу и пружа ми одвијени крај, који ја прихватим са страхопоштовањем.

Почиње суморни и монотони рецитатив.... Чудно ли изгледају сви ти људи у полуосветљеном, од дима замагљеном храму, нагнути над тим необичним повељама. Њихова лица, озарена пламичцима воштаних свећица, као да нису од овога света. У сваком од њих мислите да гледате једног од тих великих мученика погрома, који су дошли да нам причају своја страдања. За то време одјекује старог хахама за олтаром глас, који као да изриче са онога света достављену пресуду злотвору. Ми — деца — зауставили смо дах, слушамо са највећом пажњом и, не разумевајући речи, наслућујемо само оно што се у детињој уобразиљи

буди. Ми слушамо и чекамо да куцне наш час. Јер и ми имамо свој велики и важан задатак у тој суморној церемонији: наше је да при помену имена Амана, или његових синова, жестоким лупањем о под и клупе на свој начин дамо одушке свом огорчењу противу тих душмана наше свете вере и нашег народа. *Шува* и *Мурди* су шта више наоружани дрвеним чекићима из радње чика Букуса клонфера, да њима ефикасније заступају нашу праведну ствар противу Амана. Сад можете мислити је ли то, што је Аман са својим синовима имао да издржи у нашој синагози било мало или лако...

Догађало нам се да понекад залупамо и кад није био споменут Аман. Ако хоћемо право, нама је цела Мегила звучала као једно бескрајно Аманамааманаман....., те је разумљиво зашто се грешило. Али главно је, да је то увек било намењено Аману, а осим тога ми би на дати знак одмах престајали да лупамо.

На жалост, од двадесет година на овамо наступиле су велике промене. Умро нам стари хахам, а са њим као да је изумро стари дух синагоге. У њој је постављено електрично осветљење, а Стеван молер нам намоловао небо на плафону синагоге, и на њему праве правцате звезде. И тако она је добила у спољнем изгледу; али у њој није више онај дух. Број оних који умеју да читају наше писмо у сталном је опадању. За толико додуше расте број оних, који умеју да лупају, али то више није исто. Сад — ако само важи протест без читања — могли бисте још увек бити без брига: наш протест је све то бучнији, и Аману и синовима му сигурно није лакше. Али питање је да ли то важи...

На Пурим 5693 године пак десило се право чудо: Аману тако рећи није дирнута ни длака с главе! Бар не од стране мојих општинара. Ударало се и сад о под клупе, али слабо, млитаво. Зашто? — Зато што наша деца нису хтела да лупају заједно са нама!!! Јесте ли ви икада видели децу, која не уживају у томе да ударају ногама о под, па чак ни онда не, кад им старији у томе предњаче? Али, ето: дошао Леон Алхалел, па их научио да је грехота галамити у Божјој кући, у синагози. Како је он то њима доказао, то он зна; тек деца су слушала њега, а не нас, своје родитеље!

Најзад што су друга деца седела, нека! Али *Камче*! Камче, онај исти Камче, који је са својих десет година био најстарији члан дружине, са којом је прошлога лета обрао ораје са ораха свога ујака, тију Менахема! Тај Камче је сад седео скрштених руку у синагози и није хтео да лупа при помену Амановог имена! Камче је мирно седео, а баш се видело да му није лако.

Али мирно је седео и *Мами*, коме је то морало падати још теже! Мами је већег узраста и зрелијег изгледа но Камче, и ако нешто млађи. Мами је са тим зрелијим изгледом на себи и том истом дружином за собом, преко целог лета — крао лубенице! Ја кажем: крао, јер боље је да то чујете од мене, његовог рођака, него од некога, који му није ништа. Јер ја вам одмах могу и то да кажем да Мами није крао лубенице ради лубеница, које он није хтео ни окусити, већ због тога да докаже Српчићима, својим друговима из махале, да Јевреји нису кукавице и да они смеју и то да учине.

Најтеже је то падало, у то нема сумње, мом пријатељу, *Самулику*. Самулико је ове године пошао у школу и већ после прве недеље дошао до уверења да школа није за њега, пошто се тамо мора да седи мирно. Мој пријатељ Сами, који је са својих седам година био кадар да прогута седамдесет, море и свих стоседмдесет речи на сат — тако се то њему увек журило — седео је сад мирно на свом месту, у пркос толиким иглама, које су биле у његовом седишту. Бар је то тако изгледало.

И кад се све то зна — а ми смо све знали, јер је нас мало, и онда се увек све зна — питам ја вас: како би вама било да гледате ту децу, иначе способну за велике подвиге, како седе скрштених руку, док се у синагози спомиње име Аманово?

И вама би то било необично, је л' те? Чудили бисте се, и, што се каже, не би могли да верујете својим очима. Тију Менахему међутим то није било необично; тију Менахему било је тешко. Веома тешко. Зна тију Менахем зашто се чита та Мегила. Он зна да онда треба да се чује наш протест, што бучније, што живље, што темпераментније. И због тога треба да у томе учествују деца. Пре свега деца. То има своје значење. Нека нове генерације већ у тим годинама наслуте тешко бреме које чека у животу Јеврејина. Да блаженства за њега кад би после службе стао да тумачи радо-зналој деци, зашто су морала лупати! Онда је тек почињао празник за њега. Деца би га стала селатати питањима:

— Зашто је, деда, било ово? Зашто је Аман хтео да побије све Јевреје? Је л' неће Аман никад више да се врати?...

У тим питањима била је једна неисказива лепота: и у дечијој радозналости, и у њиховом чуђењу, и у њиховом паштењу да схвате догађај, да појме зашто се то Јевреји прогоне, у њиховој стрепњи, и у тријумфу и олакшању, које су њихова лица одавала са примицањем приче добре крају.

Сад су деца седела скрштених руку и нетремице гледала у Леона, тог мршавог младића, матуранта, хахамовог унука. У њега је гледао и тију Менахем, разочаран, резигниран, готов да понови своју стару узречицу:

— *Il ižo del Džidio kresi i nigresi!..*

Али то се њима није могло рећи. Није се смело рећи. Јер су и тај Камче и тај Мами са својом дружином, и све што је било јеврејске деце у граду постали ове зиме — *haverim vehaverot kvuce Tel-Haj*.

Вама је тешко да поверујете, је л' те?

Додуше знали смо ми да се нешто кува. Чим њега, једног матуранта, није мрзело да са том децом проводи читаве сатове, ми смо знали да ће нечега бити. Он се са децом играо, причао им приче, певао им песме и деца га заволела. Леон им постао старији друг, њихов вођа и учитељ. Деца су се поносила да кажу да су ово или оно научили од Леона. Једном речи постали су *haverim vehaverot kvuce Tel-Haj*.

Немојте, молим вас, да се обрукате као ми, па да се збуните због ово неколико хебрејских речи, јер оне не значе ништа друго, већ: другови и другарице кружока „Тел-хај”.

Шта је хтео тај Леон Алхалел? Леон Алхалел је хтео да на Пурим 5693 ми доживимо једно чудо. То чудо се састојало из два дела: оног једног у синагози, које смо већ видели, и једног другог, који се састојао од 22 тачке, које су имале да се одиграју на другу вечер Пурима у кафани „код Милана сељака”, до синагоге.

Ради припремања свих тих делова и тачака Леон је морао да се састаје са децом у — синагози. Јер ми немамо школе, ни нешто што би личило на школу. Командант синагоге — наша тија Грасја — није никако могла да се помири са тим да синагога сме да се употреби као дечје забавиште и одбила је да даље води бригу о реду и чистоти у њој. А Леон је казао да ће се о томе бринути сам са својим хаверим вежаверот.

После су се редом један за другим, или више њих одједном, и остали општинари наљутили на све редом, наравно и на претседника који тако мало води рачуна о синагози, па и на Леона. Нарочито откад се било прочуло да ће у овом целом чуду да се појави и некакав ђаво. Ни једној мами се није свидело да њено дете буде ђаво и тако је сам Леон постао ђаво, јер никако није хтео да жртвује своју замисао о чуду на Пурим 5693.

Мени је донео позивницу и лично ме позвао да видим то чудо у кафани „код Милана сељака” мој пријатељ Самулико. Три тачке тога чуда имао је лично он да изведе. Ја сам пристао да идем под тим условом да ми обећа да неће ни једну реч да прогут. Хавер Сами — тако се он сада зове — добро је промислио и онда ми дао тражену реч. А ја сам већ по томе видео да ће то ипак бити неко велико чудо.

Кафана „код Милана сељака” скројена је таман нама на меру. Хаверим вежаверот импровизирали су једну бину, и ту иза завесе спремили своје чудо. Ми смо још одмах, пре но што се дигла завеса, видели да ће то бити нешто страшно, јер је и иза завесе кључало као у вулакну, и по свему се наслућивало да Леон тамо стишава бујицу елемената.

Пред сам почетак је хевера Клара јавила родитељима да би она мало ђевапчића. Родитељи хавере Кларе били су заузели трећи сто од бине и поручили мало ђевапчића, јер је то здраво после вечере. Клара је била погледала кроз рупицу од завесе и онда се сетила да није ни ручала, ни вечерала. Клара је имала белу хаљину и њеној мами се никак није свидело да се сад хаљина испрља због ђевапчића. Али кад је хавер Леон лично дошао по ђевапчиће, није се имало куд, те је мама попустила.

У последњем моменту је још мали Моско јавио да мора да уради нешто, што се никад на бини не ради, па била завеса дигнута, или не. То је ипак лепо од њега што је бар јавио, јер њему је таман четири године, а прва тачка је била баш његова. То је створило мало забуне, јер је његова мама морала да иде да му помогне. Али и то је прошло.

Најзад се дигла и та завеса. Шпикерица Романо најављивала је тачку по тачку великог чуда и ја вам не умест рећи, која нас је највише очарала. Било је ту и декламација, и песама, и позоришних комада, веселих и жалосних, и балета, и уопште свега и свачега. Све је било складно, слатко, срдечно, лепо. Мами је држао сјајан говор. Сами

је рецитовоао чежњу за Ерецом и није ни једно слово прогутао. Миша је довикнуо једно опасно „Збогом галуту!” Камче је био лепши него Рамон Новаро. Викторија Каријо је један мали Амор и кроз петнаест година ће сигурно постати Мис Цео Свет.

Били смо очарани, били смо запањени. Јер никад се ми нисмо могли надати да ће наша деца моћи тако што да изведу. Најзадовољнији од свих био је тију Менахем, коме су очи биле пуне суза и говорио да сад не мари да умре, јер се уверио да и од наше деце може да буде нешто добро и ваљано...

Наш Мушико

Живот је један непрекидан низ неправди које трпимо и другом наносимо. То' нам, поред осталог, врло лепо показује и случај нашег Мушика.

Молим вас: Мушика су оженили, а свет је једнако сумњао је ли он заиста мушко и осуђивао је његове газде што терају шегу са једним сиромашком; Мушико је истукао жену, а свет је још једнако сумњао у његову мушкост; па је Мушико добио сина, а свет се гуркао и намигивао, јер децу, веле, рађају жене, а не људи, па се то никад не може знати. Тек кад је рекрутна комисија огласила Мушика за способног и примила га у краљевску пешадију, свет је стао да се колеба и верује да ипак нешто има у тој Мушиковој мушкости.

Тако вам је то са светом и јавним мњењем. Свет вам нешто уобрази, па сад може то бити једна апсурдна и немогућа бесмислица, то ништа не чини. Може то једном стечено уверење да буде у опречности са здравим разумом, може оно да се коси са свакодневним искуством — ништа то не помаже. Свет зна оно што зна и треба чудо да се догоди, па да се разувери.

Бољи вам пример од Мушика не треба. Мушико је носио панталоне. Значи: био је мушко. Као што знамо, панталоне се рачунају у најмаркант-

није знаке мушкости. Разуме се, спољашње знаке. Ја признајем да ти спољашњи знаци не доказују све. Али исто тако не доказују све ни они други спољашњи знаци, на основу којих је свет дошао до свог погрешног уверења. И кад већ ни ти други знаци не доказују све, онда би логичније било да свет најпре поверује оном знаку који и по својој величини и по својој упадљивости долази на прво место, а то су несумњиво — панталоне.

Место тога свет се закачио за то што је Мушко имао обичај да се шминка и пудерише. Истина је он увек имао накарминисане усне и по мало „руж“ на лицу, али је то све било некако неупадљиво, скоро бих рекао уметнички. (Већ можете мислити какав је квалитет шминке трошила његова газдарица). Због тога шминкања дакле свет није морао да иде тако далеко, па да чак посумња у мушкост нашег Мушика. Свет се ту заиста пребацио.

Цела је ствар међутим била у томе, што је Мушико полагао на себе. Он је додуше био само онако, рецимо, слуга. То је тачно. Али: код нашег највећег газде, и нота бене, он је одрастао у кући тога газде. Сад, да је Мушиков газда имао смисла и разумевања за оно што он дугује своме богатству у погледу послуге, ствар уопште не би дотле дошла: Мушико би био добио прописну ливреју, и онда му никаква шминка не би била потребна да би се одликовао од обичних слугу и покућара. Додуше, не познавајући тај обичај отмених људи да своју послугу одену у ливреју, Мушико није на то ни мислио; он је само мислио на изношена одећа свога газде. За пакост те газде увек праве одећа од тако солидних тканина, да она никад не

старе, већ изгледају нова новцата док се год не поцепају. И зато је то остала увек само једна пушта жеља. Мушико се онда морао помоћи на други начин. И успео је: ником у граду не би ни на ум пало да у Мушику гледа једног обичног слугу.

За тим је Мушико тежио. Све остало што је уз то дошло, дошло је само по себи и без његовог плана. А то остало било је ни мање ни више, већ читав један друштвени положај.

Најпре му је та вештина у шминкању створила велики углед код млађег света, односно код његових колегиница. Њему се признавала компетенција за те ствари, па како је био приступачан и некористољубив, он је постао веома омиљена личност. И више од тога: као неки почасни старшина тога еснафа. Или још боље: као неки општи тата. То ваљда за то, што је то један више мање женски еснаф. Дабоме да тај еснаф не мисли само на шминкање, дакле није Мушико дошао до толиког угледа и толиких симпатија једино због својих косметичких савета. Био је он и на други начин од користи целом том свету: благодарећи везама својих газда са осталим чорбаџиским кућама у граду, он је и сам одржавао одличне везе са овима, те је увек знао да нађе места незапосленим колегиницама, на задовољство како ових, тако и тих пријатељских кућа. Тако је Мушико постао као неки посреднички биро и личност од поверења. За такве, па полако и за друге муке и невоље.

Да је био личност од поверења није се могло отети ничијем оку. Пресретне тако Мушико неку своју клијенткињу на улици, спусти поред себе корпу или крчаге с водом — јер он увек нешто носи

— подвуче руке под кецељу и почне разговор. Разговор тече срдечно, интимно, другарски, пријатно. У пркос свему томе, сви знају да то није љубавни разговор. И док би та интимност са женским светом сваком другом мушкарцу створила глас опасног женског роша, Мушику се догодило сасвим нешто супротно. Зашто? — То је тешко рећи са сигурношћу. Биће зато што је то био Мушико. Зато што је држао руке под кецељом, место да их завлачи у џепове од панталона; или због оног каранфила, што је за увом имао; или због нанула на ногама; или због шареног шалчета око врата; или због шминке; или зато што је онако мазно говорио, па се некако женски смејао и увијао. Тек сви су знали да он није љубавник ни једне од њих.

Па све и да га је свет виђао са неком женском ноћу у неком буџаку, ипак нико не би посумњао. Тај разговор у буџаку би — тако се то веровало — у толико могао да буде љубавни, што је Мушико доносио или узимао љубавне поруке за неког жандара или томе слично; или слушао јадања на љубавнике, или на газде и газдарице, па би давао савете и директиве, или тешио, слободио и обећавао — боља места, или увиђавније љубавнике. То је постао као његов други позив, коме се он одавао са исто толико разумевања, колико и хуманости, па чак и одушевљења.

Због таквог једног састанка у глуво доба ноћи дошло је и до прве — хвала Богу и једине — туче између Мушика и његове жене. Ми смо, дабоме, сви осуђивали његову жену. Она је најбоље знала — рачунали смо ми — да ли тај састанак са том особом у то доба и на том месту заиста може

да се схвати озбиљно и да буде опасан; па пошто је она то знала — а зна се шта је знала — она није имала разлога да се толико узрујава и да невином човеку прави сцене и убија му углед и поверење, слепо и неограничено поверење, које је уживао у том свету, женском и мушком, а које поверење не би било ни толико слепо, ни толико неограничено, да је макар ко претпостављао да је Мушико ипак — мушко.

Тек кад је Мушико постао краљевски пешак, ми смо се тргли. И, што се каже, пукло нам пред очима. Његове многобројне везе у целој тој мешовитој клијентели указале су се у потпуно новој светлости. Шта мислите, молим вас: таква једна лола? А ево га и писмо, што је стигло од нашег војника; читајте и реците: може ли се ту веровати својим очима:

— Џоја, несрећо ниједна, — пише Мушико својој жени, — док ти само дођем, па ћеш ти видети свога Бога! Продаћу наше нове шифонјере, скупићу женске око себе, па ћу ударити у један лумперај, да ћеш ти црковати од љубоморе!..

Засад је, ето, он љубоморан. Јер му Џоја не пише. Односно Џоја му пише. Управо не пише она, већ за њу пишу, пошто је она неписмена, њене комшије и комшинице. Али писма потписују њени писари својим именима, пошто само ставе поздрав с њене стране. Зато Мушико живи у уверењу да му она не пише. И бесан је од љубоморе. Па само чека прво отсуство, да Џоји покаже њеног Бога!...

А сад ви и даље причајте да Мушико није мушко....

Прича о акту број 225

Пурим је био у недељу, а у недељи која је за њом била, нама је стигло писмо од нашега Савеза.

Ми се много радујемо, кад нам тако стигне писмо од Савеза. Радујемо се, јер се надамо да ће једном међу тим писмима бити и одговор на нашу молбу поводом гробља. Ми смо ту молбу послали на дан 26 јуна 1931 године. Њен је број 225. (Молим вас да запамтите тај датум и тај број). На ту молбу ми још нисмо добили одговора, али се ми ништа не љутимо. Наша је општина мала, а ми знамо шта се приличи једној малој општини: једној малој општини приличи се да стрпљиво чека на ред. Један Савез вероисповедних општина, као на прилику овај наш, напише вам за годину преко две хиљаде писама! То чини око шест и по писама на дан. Е, па, пробајте ви, молим вас, да напишете шест и по писама на дан, па ћете видети је ли то мали посао. Бар ми, моји општинари и ја, не би били у стању да напишемо толико за један дан. Дакле, ми судимо по себи и зато им ништа не замерамо. Јер није ту сва ствар у томе да се напишу писма. Да је у томе ствар, они би могли да напишу и десет писама на дан. Него је ствар у томе што мора да се мисли шта ће се написати. А то је већ теже. Јер смо ми, браћо, Јевреји, а Јеврејима

Тију Менахем је обукао своје ново одело и отишао у Београд да нас заступа пред Савезом. Осим тога имао је он и ова три велика задатка: прво и прво, да види шта је било са оним актом број 225 од 26 јуна 1931 године; друго и друго, да гледа да више не плаћамо доприноса Савезу, јер ви и сами знате какво је време настало, па кад смо већ Јевреји и ништа нам се за то не плаћа у готову, да бар ми за то не плаћамо; треће и треће, да удеси, да нам некако пошаљу учитеља за децу.

Како је тију Менахем стигао у Београд, одмах се научио да је најбоље да се за ону прву тачку обрати непосредно у Секретаријат Савеза.

Пође лепо тију Менахем у Секретаријат и тамо нађе једног младог риђег господина.

— Ја сам, молим вас, тију Менахем из Лесковац, — представи се тију Менахем.

— Па шта сте ви хтели? — упитао је онда тај господин и продужио да ради.

— Ја сам, молим вас, дошао да питам, шта је било са оно наше писмо број 225 од 26 јуна 1931 године? Знате, односно за наше гробље, — објаснио је тију Менахем.

Тај млади, риђи господин је тога дана имао страшно много посла и није знао где му је глава. То је тију Менахем одмах видео. А кад га је тај господин још и погледао, тију Менахем је разумео ситуацију и одмах се окренуо писаћем столу преко пута, за којим је радио један други господин, који је изгледао страшно важан.

— Молим вас лепо, — упитао је тију Менахем, уверен да је ипак боље да употреби мало дипломатије, — да ли сте случајно ви наш Савез?

Није тију Менахем, јадан, ништа рђаво мислио при томе. Он је само хтео да укаже господину једну почаст, коју је овај због свог важног изгледа према тију Менахемовом нахођењу неоспорно за служио. Али је важан господин на то погледао некако необично нашег тију Менахема. (Знате, у Министарствима, Савезу, Патријаршији и тако редом влада такав обичај, да се погледом одговара). Тију Менахем, који је у своје време ишао турском паши и имао прилике да издржи поглед једног паше, тврди да се он никад није уплашио од пашина погледа, као од овог погледа у Секретаријату Савеза. Наравно, ми не можемо тражити да сви људи гледају на исти начин и није искључено да ни тај господин није ништа рђаво мислио. Тек тију Менахему дошло некако неугодно и чисто није знао шта би сада.

Из те мучне ситуације помогао му је сад онај први господин:

— Ходите овамо, чича, — позвао га је он к себи с једним осмејком, који је изгледао скоро љубазан, — ја знам шта је било са вашом молбом: она је решена, и то повољно.

— Е, хвала Богу и Савезу, — уздахнуо је тију Менахем срећан пресрећан. — Па шта је, молим вас, решено? — сетио се још да упита.

— Како: шта је решено? — зачудио се онај господин, — решено је да се ствар узме у рад...

Тију Менахем је био задовољан. Више није хтео питати. Ако је наш Савез три године размишљао шта ће да ради поводом нашега акта број 225 од 26 јуна 1931 године, онда није могло бити сумње

да ће урадити нешто смишљено. Главно је да је једном решено да се ствар узме у рад. За друго ми не бринемо.

И тако је тију Менахем, наш делегат, утврдивши шта се десило са нашим актом број 225 од 26 јуна 1931 године (знате, оно односно нашег гробља) свршио свој први задатак....

Скупштина Савеза

Делегат наше општине на скупштини Савеза вероисповедних општина био је дакле тију Менахем.

Ми смо били веома задовољни што је он и нико други пошао у Београд да нас заступа. Јер ако је тију Менахем само један сиромашан опанчар и крпач амрела, то њему не смета да буде и политичар. И то не макар какав. Било би довољно да га видите кад он продаје сељацима опанке, па да се у то уверите. Тесатно време настало, па се сељаци страшно цењкају. Нема зараде ни колико да се човек хлебом исхрани. Није ту довољно понудити добре робе, ваља се довијати како да се она прода. Тију Менахему не оскудевају аргументи. Он ће, рецимо, своме муштерији казати:

— Е, пијаног те видео!..

Знајте да ту има политике. Јер кад ви кажете нашем сељаку овакве речи, уз гест који је само тију Менахему својствен, сељак ће знати да му то говори пријатељ, у кога се може имати поверења, и — посао је брзо закључен.

У извесним случајевима тију Менахем добија вољу да то мало прецизира. Он онда каже муштерији:

— Е, пијаног те видео.....с ђас!

Гас је петролеум. Ви се сигурно никад нисте опили петролеумом; нисам ни ја; није ни тију Менахем; па, вероватно, није ни сељак. Али тију Менахем то уме да каже, и то пролази. Најзад он то не каже из неке пакости. Он то каже зато, што му је то једино задовољство кад се тако деси да продаје на сопствену штету...

Тију Менахем се вратио из Београда, па нас позвао да нам реферише о оном што је чуо и видео, као и о оном што је за нашу општину урадио. Можете мислити колико смо били радознали. Шта смо ми све урадили од ове наше мале и мирне општине за љубав Савеза! Сад је бар један од наших лично видео Савез...

— Јевреји, браћо моја, — отпочео је тију Менахем свој реферат, — било би доста да вам само ове две речи кажем: баавонот, баавонот!..¹

— Зашто: баавонот? — питали смо ми у неверици.

— Баавонот, браћо, — продужио је тију Менахем, — јер смо ми незналице, а они тамо све сами доктори и знају све.² И нека знате, браћо, ово: неће проћи ни 50 година (хвала Богу што ја то нећу доживети!) а из наше свете јеврејске вере биће искључен сваки онај, који није доктор и циониста!

Ту се рођеним ушима није могло веровати: зар најученији наш тију Менахем незналица?!

¹ Баавонот: жали Боже.

² Алудира се на ашкенаске Јевреје.

— Не знам ја више, да ли што знам или не знам, — продужио је тију Менахем, — јер ово наше знање, браћо, данас више не вреди...

И онда нам је стао да прича све по реду. Како су најпре држани поздравни говори. Па како је после тога настала дебата о измени неких параграфа. Па и ако му иначе није било право што се заповеда разговор о параграфима — јер такав разговор није за нас — он је ипак пажљиво слушао шта ће ти учени људи рећи. Као надао се да ће можда моћи да улучи прилику да некако пресалдуми оне наше претекле параграфе. На жалост, од тог није могло бити ништа. Наиђоше ти учени људи на једну запету у некаквом параграфу, па се направи лом. Говорници су се један за другим ређали, али све забадава: никако да се макну од те злосрећне запете! Тију Менахему је било криво, што није могао да схвати каква ли то несрећа очекује Јеврејски род од тога, што би та запета ипак остала тамо где се нашла, али му је ипак било драго што се могао да увери у темељитост наше браће, доктора. Он је слушао њихову препирку и мислио како су се у древним временима наши учени рабинери исто тако препирали око тога, како је у јеврејско слово „Мем” ушла она тачка, кад је слово као и ово данашње слово „О” са свих страна затворено? Била је за њега једна утеха што Јевреји, па били они доктори или рабинери, вазда остају исти...

Кад се наслушао те расправе, пошао је да види шта се иза кулиса ради, и да проба не би ли ту свршио, онако испод руке, ствар са нашим параграфима.

Ту је било много интересантније, каже тију Менахем. Он је већ на први поглед видео да су тек ту прави хахамим¹. Људи су у малим групама разговарали, и сви су изгледали тако као да знају неку тајну, коју не могу и неће тек онако сваком да повере. Тију Менахем је прилазио час једној, час другој групи, и свакој се подједнако учтиво претстављао:

— Ја сам, молим вас, тију Менахем из Лековац...

Људи једва ако би га приметили, али то њега није вређало: кад се говори о нечем тако важном, онда се то лако дешава без икакве зле намере. А већ да је оно, што су ти људи само *мислили*, куд и камо важније — било је очигледно. Тију Менахем је помишљао како су се код турског паше ствари ипак друкчије одигравале, и најтеже је падало што се није могло да погоди, ко је управо паша у тој гунгули, јер је сваки појединац сам изгледао толико важан да би то могао бити.

Срећом није тију Менахем био једини кога је таква мука мучила. Било је ту још делегата, премда врло мало, који нису били ни адвокати, ни какви други доктори. Са њима је тију Менахем могао да измења мисли и контролише утиске.

Најближи му је био делегат из Параћина, г. Бела Либлич. Г. Либлич је у досадања четири конгреса одржао шест пута исти говор, али нико да га чује! Тако је то са нашим малим и сиротим општинама. Шта је хтео г. Либлич? — Бела Либлич каже да је његова општина сирота и не може

¹ хахамим: учени људи.

да плати рабинера, те тражи од Савеза, да нареди суседним малим општинама да доплате параћинској општини колико треба за рабинера, а та иста параћинска општина ће им за то дозволити, да се њихов, параћински, рабинер може и за њих да моли Богу.

Тију Менахем је саветовао Бели, да се Параћин угледа на нас. Наш је рабинер у исто време тако нешто као банкар. Он своје припадљности не прима од нас. Он их и не тражи. Прво зато што ми немамо да му их дамо. А не би ни било право да их дајемо, све и кад бисмо имали. Јер их он добије директно од — Бога. Како би он иначе могао да постане нешто слично као банкар?

Бела Либлич се на то решио да овога пута не одржи свој стари говор, већ да моли Савез да се постара да нађе тог банкара, који би се под тим условима примио службе рабинера у Параћину.

У томе је у сали почела генерална дебата, те обојица понова уђоше у салу. Генерална дебата, то је кад сваки говори о чему год хоће. Тако им је један адвокат стао да прича како је он добар човек. Знате, то је лепа ствар кад је један човек и адвокат и добар. Осим тога он је рекао да је и он циониста и да поштује Бога. Он је богат, објаснио нам је тију Менахем, па ако поштује Бога има и зашто; али пошто је и адвокат и поштује Бога, онда је то још боље, те треба сви да се угледамо на њега.

Онда је говорио неки господин Драго и казао, како је велика штета, што нису и наше жене дошле са нама, да би требало да и оне буду делегати, и уопште да буду и активне и пасивне. Тију Ме-

нахем каже да и то није рђаво, али да није искључено да би се г. Драго и предомислио, ако би једном видео нашу тија-Грасју или тија-Амаду.

Онда су говорили најмлађи доктори: Јахијел и Циви. Они су здраво лепо говорили. Они су рекли како су Немци врло рђави људи што прогоне нашу браћу и због тога су тражили да сад они буду наше вође, па да покажу тим шашавим Хитлеровцима и да их науче памети. Тију Менахему су се они највише допали и зато се решио да их обојицу узме под своје — али док само добије на лутрији, јер за сада не би могао ништа друго да им остави у наслеђе осим својих опанака. Осим тога је доктор Циви рекао да морамо сви да будемо ционисте.

Друга два доктора су казали да је ово згодна прилика да се отресемо Сефарада, те да јавимо Хитлеру, да он нама пошаље Јевреје, а ми њему наше Сефарде.

Један делегат из Јужне Србије је онда извукао револвер и казао да се са њим није шалити, јер је он у младости био комита. Тражио је да његова општина буде по сваку цену изабрана у управу Савеза.

Кад је најзад устао Бела Либлич да говори о јеврејским вероисповедним општинама, председник је казао да је сада доцкан, јер мора да се бира нова управа, а да ће се о томе говорити на идућој скупштини. Зато и тију Менахем није могао да говори.

Опет су тију Менахем и Либлич изашли да виде шта се ради иза кулиса. Али сад нису ником прилазили, јер су они били група за себе.

— Видите, господин Бела, — казао је тију Менахем, — онај адвокат што често говори, хтео би да буде председник. Мени се чини да би требало да му даду за председника: колико је само дуго и често говорио; а осим тога чули сте где каже да он никог не мрзи...

Бела Либлич није имао ништа против тога.

— А ни овај садањи председник није рђав, — продужио је тију Менахем своја резонувања. — Највише ми се допада што је добар старешина и уме да командује. Како је само оном делегату подвикнуо да прво мора да скине шешир, ако хоће да говори. (Знате, он није знао да је и то доктор). Лепо је од њега и то, што сваком говорнику каже: „Представите се стенографима!“ Имате ли ви, бре, у Параћину тих стенографа? Код нас нема, знате, па кад сам ја хтео да говорим, а он ме пресекао са тим његовим „Представите се...“ да сам потпуно заборавио шта сам хтео да кажем и баш добро што ми није ни дао да говорим.

Бели Либличу се опет допало то на нашем председнику што је некако душеван човек, те оном адвокату понудио да буде председник бирачког одбора. Да човека мине жеља. А осим тога то и због тога није рђав положај, што онда он први са знаје колико је гласова добио.

И још нам је пуно што-шта тију Менахем приповедао, али која вајда, кад није успео да сврши нешто и за нашу општину! Него здравља Боже! Док кроз три године буде сазвана нова скупштина, ово наше ће најпре доћи на ред....

У синагози

Наш благајник опет нешто није био задовољан.

Па нека, мислимо ми, боље је он да не буде задовољан нама, него да ми будемо незадовољни њиме. А њему смо рекли да је сада криза, па да је свуда тако, те да тако мора да буде и код нас.

— Али има нешто — каже он, — има нешто, чега не мора бити, па и ако је криза.

Није то згодна ствар дискутовати са благајницима за време кризе. То је један подухват пун неизвесности. Никад не можете знати каква ћете откровења учинити при томе. Међутим за време кризе није добро да се ствари сувише откривају. У овом случају није се имало куд, те смо се морали упустити у разговор.

— Па ето, — каже наш благајник, — наши општинари много купују *мицвот*!

Сад сте чули шта све може једном благајнику наше вероисповедне општине да не буде право.

Мицвот — обреди за време службе у храму. Поједине обреде за време службе суботом и празником врше не свештеници, већ обични верници. Такви су обреди: изношење Св. књига на олтар и томе слично. То се рачуна као почаст. Богослужење се за извесно време прекине, да би се извршило лицитирање тих обреда. Верници их купују за себе или за своје пријатеље и сроднике. Једно лице може да врши више таквих обреда.

— Ми мислимо да то није рђаво, — одговарамо ми њему, и чисто нам лакнуло што по среди није нешто страшније.

— Није, заиста није рђаво, што они купују, — одвраћа он — само кад би они то и плаћали.....

У кратко ствар је била у овоме:

Оне суботе такмичио се Аврам Каталан са газда Натаном Пардо око афтаре.² Молим вас: Аврам Каталан са Натаном Пардо! Аврам Каталан који већ пет година није платио општинскога приреза, ама ни аспре! Тај Аврам се такмичио са газда Натаном, који је током недеље имао да даје годишњи парастос мајци, те ни по коју цену није смео да допусти да неко други чита афтару. Такмичио се, такмичио, и најзад је афтара остала на њему, том најгорем платиши у општини. Газда Натан то не би дозволио, да није био у питању Аврам Каталан. Осећа газда Натан да се њему не приличи да се прси богатством према оваком једном пуком сиромашу и тако је допустио да афтара остане на Авраму.

То је заиста било „нешто”. То ми нисмо могли да споримо своме благајнику. Зато се сад о томе морало да говори.

Општински прирез Аврама Каталана износи три динара месечно. Ако Аврам тих три динара не плаћа, то није зато што неће да плати, већ што нема. Он каже да нема, и зашто му ми не бисмо веровали? Најзад, није он једини који не плаћа; а осим тога, ако он ово неколико година није платио, то не значи да нам никад неће платити.

² Афтара — молитва за умрлог, спада такође у Мицвот.

Знамо ми своје људе: нека он само добије на лутрији, прва ће му пара бити за вероисповедну општину. То је дакле у реду.

Али ово преотимање афтаре није у реду. Да је он то урадио Јакову Калдерону, који такође није пет година платио дужан прирез, ми не би ништа казали: дуговао за ту мицву Аврам или Јаков, — на исто му излази. Али што је он то преотео од једног газда Натана, који би то још колико су-традан платио — то би нервирало и једног благајника, који има дебље и чвршће нерве од нашег.

По томе је Аврам Каталан морао да да реч.

— Имате право да ми замерите, браћо, — каже Аврам, — имате право не једанпут, већ и по сто пута. Али ето: сањала моја ташта свог покојног мужа, мога таста. Страшан неки сан уснила, јер ме још исте ноћи пробудила: „Мораш”, вели „да читаш афтару мом покојном Хајиму!” То је ка-зала моја ташта, па сад питам ја вас: шта сам знао радити? Да сам ја сањао свог рођеног оца, ја то не бих учинио. Зна он да сам ја сиромах, па би ми опростио. Али је то ташта сањала...

Ништа. Донесемо ми овакво решење: Мицвот се морају исплатити у року од 24 сата. Кредит никоме! Донесемо ми решење и потпишемо.

Ако нисте знали, научите се од нас: није добро имати нервозне благајнике. Није добро, јер се онда доносе решења која се после опет морају повући.

Решење се морало повући, јер су идуће суботе мицвот остала непродата. Благајник је све обредне функције бесплатно распустио општинарима. Још је могло да му се деси — Боже ми опрости! — још је могло да му се деси да потражимо да он нама

плати! И нико није био задовољан: ни благајник, ни општинари!

Зна се зашто је благајник био незадовољан. Али су и општинари имали својих разлога за то. Пре свега треба да знате да ми нисмо од оних модерних Јевреја који приговарају што се мицвот продају у храму, јер, веле, то не приличи за то место и тај час. Са тим Јеврејима ми немамо ничег заједничког. Код нас је сасвим нешто друго.

Пође рецимо самас око олтара и викне:

— Djes mil dan por jevar sefer-tora!³

Аврам Каталан подигне два прста, а од самаса одјекује:

— Ventimil dan!

„Вентимил дан” то је четири динара. Значи, дакле, да Аврам Каталан — кад би само имао — не би жалио четири динара, да би указао пажњу и почаст своме комшији Јакову Калдерону.

Јаков Калдерон такође поштује свог комшију и он не би жалио ни свих шест динара, да би такву исту почаст указао Авраму. Зато Јаков подиже три прста.

— Trenta mil dan!⁴ — виче самас, који се у тај мах досећа да су се Аврам и Јаков прошле недеље нешто поцевељали, па да се то сад закључује мир.

Ако је свађа била мања, лицитирање ће се зауставити на „sukuenta mil dan“, а ако је била већа,

³ Дјесмил дан... даје се десет хиљада за изношање св. књига. Дјесмил — десет хиљада одговара по вредности два динара.

⁴ Трента мил, сукуента мил, сјен мил: 30, 50, 100 хиљада.

ни Аврам ни Јаков неће жалити да терају до „sjen mil dan“.

Благајник ће онда оптеретити конто Аврама Каталана са одговарајућом сумом, (коју ћемо наплатити кад Аврам добије на лутрији), али то и није главно. Главно је што се двојици наших побожних општинара дала прилика да се помире.

Један благајник вероисповедне општине ће на све да мисли, али на овако што никада. Треба да се претрпи добар фијаско, па да он постане мекши. Кад је до тога дошло, ми смо донели ново решење: никоме више мицвот на кредит — о празницима; суботом — свакоме.

Донесемо ми лепо то ново решење и потпишемо.

То је било на Пурим, односно дан иза тога. Одмах смо увидели да је решење умесно. Терали смо ми тако по њему, терали све до Пасхе.⁵ И Пасху би по њему претерали, али нам баш тада стиже гост из Сарајева.

Далеко је Сарајево. Кад је гост чак из Сарајева амо потегао, значи да баш воли нашега претседника, свога рођака. Нека знате да смо му се сви обрадовали, као да је свима нама дошао. Још нам претседник са њим дошао у посету, те нам се Бог зна колико свидео. Јесмо ли ми сад били, или нисмо били дужни да укажемо мало пажње и поштовања оваком једном фином и отменом госту, кад је дошао у храм на јутрење? Ми бисмо морали црвенети, да му те почести нисмо указали. И кад је самас зашао око олтара и отпочео продају мицвот, нико није хтео да изостане. По чему би то

⁵ Од Пурима до Пасхе нема ни једног празника.

Аврам Каталан изостао са својом пажњом према госту нашега претседника? А по чему Јаков Калдерон?

И нису изостали. Благајник се горушио и мрштио, али то није био моменат да се гледа у благајника. Имали смо ми већ у кога да гледамо.

Кад је пак Песах прошао, као да су сви заборавили оно решење: нити што плаћа Аврам, нити што плаћа Јаков. А благајник одмах потегао са оставком. Такву катастрофу ми нисмо смели да дозволимо. И није се имало куд: мицвот су морала бити плаћена. Платио их је претседник. Такав му параграф пронашли.

Сад је све у реду. Оно решење је дакле и даље у пуној снази. Заборавио сам само која му оно беше нумера и број...

Око видовданског говора

До Видов-дана било је још само две недеље.

Онда је наша општина добила писмо од начелника среза, у коме се стављало до знања општини да се на тај дан има да одржи у богомољи свечана служба са једним пригодним говором. Још је и то јављао г. Начелник да ће на богослужење доћи један претставник власти.

Каже нама наш хахам:

— Браћо, за свечано богослужење ништа да не бринете; да видимо само шта ћемо за пригодан говор.

Да смо могли да држимо пригодан говор на нашем језику, ствар би била лака. Ту не би било муке за говорника: наш је хахам говорник; па је тију Менахем говорник; па је Хајим Хајон говорник и тако редом. Али ваљало је говорити на државном језику због претставника власти.

— Да пишемо Савезу општина, — досети се тију Менахем, — ако је ствар само до једног говора и до једног говорника, Савез ће нам помоћи.

Напишемо ми лепо Савезу писмо, па као мислимо: пребринули смо бригу, те на томе пре-спавамо.

Сутрадан каже нама тију Менахем:

— Браћо, ствар није сигурна. Није сигурна, браћо, јер сам се ове ноћи сетио да је наш Савез подељен на секције, па сад наше писмо може да погрешити пут и да се не намери на своју секцију. И целе вам ноћи, браћо, тренуо нисам. Оно, све се секције баве говорима, али ипак ваља знати ред, а секције не могу да троше своје драгоцене време на то да залутала писма упућују на прави пут.

Нисмо морали размишљати па да увидимо да ће све онако бити, како тију Менахем каже. Куд може, молим вас, једно овако просто писмо, какво смо ми кадри да напишемо, куд може оно да зна у коју секцију припада? А ако натрапа на неку незгодну секцију, још могу да нам се смеју, па и да се љуте на нас.

И све тако: размишљај, разговарај, па смо онда отишли да спавамо.

Трећег дана нисмо ни покушали да мислимо док није стигао писмоноша. Ми знамо ово: у обичним приликама, то јест кад један обичан човек пише одавде једном обичном човеку у Београд, онда, ако овај са њим добро мисли, трећег дана има да стигне одговор. Додуше има их који кажу да ми нисмо обична општина, није можда ни наше писмо баш обично, ко зна да ли нам је и Савез обичан, тек хтели смо и то да пробамо.

Дође писмоноша и каже да нема писма из Београда. Наша је молба дакле већ била залутала у ненадлежну секцију.

Онда смо стали даље да размишљамо.

Хајим Хајон је предложио да пишемо оној господи што су нам се пролетос нудила да нас бесплатно заступају на скупштини Савеза општина.

Каже тију Менахем да наш Савез има гово-ника за целу *Јевроју*, па може, вели, да се увреди, ако чује да смо се другима обраћали. Него је, вели, најпаметније да ми напишемо шест истоветних писама за свих шест секција нашега Савеза, па ће онда сигурно једно писмо да пронађе своју надлежну секцију.

Ми решимо да послушамо обојицу. Напишемо лепо писма оној господи, што су нам се драговољно нудила да нас заступају, и напишемо шест истоветних писама за шест разних секција нашега Савеза. Неко рече да не би било згорег да ту убацимо и питање за онај наш акт о гробљу (коме смо баш спремали трогодишњи парастос — т.ј. акту, не гробљу), те ми и то убацисмо. Па им дадосмо шест дана рока. Као ми рачунамо: три дана су већ прошла и сад ових шест, па таман девет. Значи остаће још пет дана. А за пет дана ће већ неко у општини моћи да научи да прочита говор, који ће стићи из Београда за то свечано благодарење о Видову-дне.

Много нам је писама ваљало написати тога дана, али сваки узе да пише по једно и тако савладасмо посао.

Прво су стигли одговори од оне господе. Господа та тражила су да се претходно изјаснимо, које је наше гледиште за предстојећи избор делегата за Ционистички конгрес. Једни су нам писали да треба да будемо сви уз О. Ц., други уз Р. П., а трећи уз Ц. Р.

Мука вам је, браћо, и са тим нашим заступницима: нама је тако рећи горело испод ноката, јер је Видов-дан био на прагу, а још нисмо спремил

ни једног словца од говора, који смо имали да држимо пред претставником власти, а они траже да се изјашњавамо у коју ћемо партију! И тако нам преко једне бриге натоварише на врат и ову другу.

Мислимо ми, мислимо, а сви су нам срцу драги. Најзад напишемо да смо ми и уз О. Ц. и уз Р. П. и уз Ц. Р. А кад они, наљутише ли се, шта ли, тек више не дадоше гласа од себе.

Не мари, мислимо ми, једна секција из Савеза нам ипак не гине.

Кад би деветога дана, дође одговор од Савеза. Пет секција нису ништа одговориле, а шеста нам је јављала да ни она не може да одговори, јер у нашем писму има два предмета (замислите: онако просто писмо, па да садржи два предмета!): један о видовданском говору, а други о гробљу, па да се тако не сме радити, већ да свако писмо сме да садржи само један предмет, пошто сваком предмету следује по једна нумера. И тако, вели, они то писмо нису могли ни да заведу, јер не може једном писму да се даду две нумере, и тако.

Читамо ми тај одговор, читамо и видимо да је баш све тако, како они кажу. Међутим Видов-дан је био још за један дан ближи, а од говора нема ни помеца.

— Да пошаљемо телеграм, — каже Хајим Хајон. Напишемо ми телеграм:

Савезу вероисповедних оштина — Београд.

Нумере не тражимо стој само ѿговор ѿ-шљите стој.

Одмах стиже одговор:

Говор без нумере не може стој.

Браћо моја, до Видов-дана је сад остајало још само три дана. Рачунамо ми, рачунамо, и лепо видимо да ћемо задоцнити. Јер док они тамо у Савезу напишу наш говор, па док му прикаче ну-меру, па док то пошљу, па док то ми добијемо, таман ће стићи Видов-дан. Али не овај од ове, већ онај од наредне године.

Били смо као утучени. Онда сину тију Менахему кроз главу спасоносна мисао: да се обратимо за помоћ параћинској општини. Параћински делегат на скупштини Савеза г. Бела Либlih већ се био прославио са свога говора, који држи на свакој скупштини Савеза, па зашто он не би имао и неки говор, који држи сваке године о Видов-дану?

И стварно. Г. Бела Либlih је имао свој видовдански говор који је већ десет узастопних година држао пред претставницима власти на опште задовољство општинара и власти. Тај говор је он нама послао и наш председник је њиме пожњео велики успех.

И тако смо ми пребринули бригу за видов-дански пригодни говор за ову и за десет наредних година. Као што видите, муке је било, али главно вам је не изгубити главу пред тешкоћама...

Нашли смо новог општинара

Богу нека је хвала: деце имамо колико и сви сироти људи. Али док то стигне... Све што је способно за мињан, ушло је као заменик у неки одбор, да се тако млади нараштај припреми. И све једнако мислимо како би се некако умножило људство у општини, и Богу се молимо да би нам послао још кога јахида....

Најзад нам Бог услишио молбу.

Дође у наш град, ево већ више од годину дана, неки господин Светозар. Господин Светозар звао се Светозар, али нама је било доста да га само једном видимо, па да знамо да је наш човек. Али ми нисмо казали да то знамо. Ми смо чекали да нам се он сам јави.

А он се није јављао.

Зашто се он нама није јављао? Ми смо се толико радовали новом јахиду, да би он то морао да осети кад би имао иоле интереса за нашу свету веру и за свој народ. Значи да он тога интереса није имао. Није хтео да се зна да је наш.

Ми смо ћутали. Решили смо да се ни ми не интересујемо за њега, једног очигледног отпадника. Али нас је ипак копкало да сазнамо прави

разлог таквом понашању. И тако седимо ми једнога дана и разговарамо:

— Није он наш, — каже председник. — Наши се људи зову: Мешулам, Јерухам, Менахем, Хајим Аврам, и тако редом, а чуо сам да их има и који се зову: Адолф, Оскар, Теодор и тако. Никад нисам чуо да има и да може један Светозар бити наш човек. А осим тога, он нам се и не јавља.

Аврам Барух није био тога мишљења. Он је на то ово казао председнику:

— Не будали, председниче, тако ти Бога! Пазар се не сећате како је то било са оним порезником? Није се ни он јављао, док није требало помагати да се попуни мањак у каси. Светозар је наш, то се бар види. А што се не јавља, то је зато што спрема неку пакост, па да нас опет срамоти пред Србима. Ако ми и даље чекамо, знајте, да ћемо опет ми имати да спасавамо.

Овакве речи нису промашиле дејства. Ми одлучисмо да пошаљемо људе господину Светозару да питају.

— Молим вас, господине Светозаре, — упиташе они, — да ли и ви нисте, с опроштењем, наш човек?

И обрни, осврни, а Светозар испадне наш човек. Онда смо ми изнели листу непопуњених одборничких места, те је он изабрао што му је било срцу драго.

Сада нас има таман 19 општинара: нас 18 и „ил Светозар“ један, те равно 19...

Избори за ционистички конгрес

Наш је Цуха имао телефонски разговор са Загребом.

— Ало! Овде друг Циви, — чуо је Цуха глас из Загреба. — Ко је тамо?

То је исто питао и Цуха:

— Ало! Ко сам ја?

— Ало! — одговорио је друг Циви, — ја мислим да си ти друг Цуха и наш изборник, или, како ви кажете, бирач.

— Тај сам! — одазвао се Цуха.

— Друже Цуха, — наставио је глас из Загреба, — ми смо тебе изабрали да будеш претставник наше листе у Лесковцу. Пристајеш ли?

— Ало, друже Циви, — стао је Цуха да се буни, — па ја сам платио шекељ.

— Друже, Цуха, не бој се! — рекао је друг Циви. — Ништа то не кошта.

И тако се договорише да Цуха оде у Загреб да се упозна са изборним паролама и методама агитације, пошто ми никада овде нисмо водили тих предизборних борби.

Нама је баш било драго што ће сад један од наших отићи и до Загреба. Већ у Јерушалајим и

Цуха — у народном предању Сефарада личност аналогна Насрадин-хоџи код Муслимана.

у Палестину не можемо, а сам Бог зна колико нас то тишти. Чули смо међутим да у Загребу има таквих циониста, да их бољих не може човек наћи ни у Палестини. Па као рачунали смо: научиће човек нешто, па ћемо после и ми поред њега. Јер ми смо прости и неуки људи. Изгледа и да смо Јевреји; бар нама се тако чини. Па и неки вајни ционисти. Али ко зна: можда и нисмо! Ни Јевреји, ни ционисти. Никад се то не може баш сигурно знати. Јер је то данас тако, да то није по томе што човек *осећа*, него по ономе шта и како *научи*. Ционизам је, кажу, нека наука, па ће и то бити некаква наука, то наше Јеврејство. Треба ту много књига прочитати, па не само прочитати, већ и запамтити то што у њима пише. А онда још увек не може човек знати, је ли већ Јеврејин и циониста, пошто може да се деси да не схвати све што у књигама пише. Јер увек може да дође неко, па да каже: није тако, већ овако. Зато смо се тако радовали, што ће у Загреб лично Џуха. Тамо, на извору науке, Џуха ће већ све добро разумети, те ће после и нас научити правој и једино истинитој науци, па ћемо и ми најзад утврдити јесмо ли или нисмо Јевреји и ционисте.

Оде тако Џуха у Загреб и задржи се равно четири недеље. Ишао је свима нашим мудрацима и учио се великој и тешкој науци. Учио код Јахијела, учио код Мордехаја, учио код Цивија, код Николаја, код Јулија и тако редом. Што је дању учио, то је ноћу сређивао и прерађивао, и тако је за четири недеље изгубио више од десет кила.

Кад се вратио, ми смо већ по том видели да он није узалуд одлазио. Није се честито ни

одморио, па је већ почео са предавањима и зборовима. Ја ћу вам цитирати теме о којима нам је он говорио, па ви судите је ли нам био вредан Џуха.

Прво је предавање било о *Бохоризму*; друго о „Осебујности наше социјалне структуре”; треће о „Јеврејском раднику као носиоцу једне амбивалентне функције”. Даље: „Је ли *Радна Палестина* украла идеале од Опћих циониста, или су Опћи ционисти њих украли од Радне Палестине?” Шесто: „Од кога је Радна Палестина научила оно што зна, а од кога оно што не зна?” Седмо: „*Клалционизам* и Радна Палестина”. И осмо: „Је ли оснивање Светског Савеза Опћих циониста прекретница у повијести Ционизма? Ако јесте, зашто смо ми у Југославији истом после две године сазнали о њеној историској важности?”

Ја не знам какав утисак чине на вас све ове теме о којима нам је Џуха говорио и са којима нам је своју високу ученост доказао. Ми смо готово пожалили што се он није већ крајем друге недеље вратио у Лесковац. Јер изгледа да би га дотле могли некако и пратити у ономе што је учио. Најгоре и најтеже нам је падало то, што је научио чова да говори латинцом, у чему га ми са нашим још турским духом никако нисмо могли пратити.

Џуха је био довољно паметан да то и сам увиди. Зато је он пред саме изборе издао један летак, који би онима, који су још неодлучни и неубеђени олакшао схватање, у чему је потпуно успео, пошто је то његовој листи освојило 75% наших пуноважних бирача.

Ево тога летка:

Предизборни дијалоџ

Изборник: Зашто су постављене три листе? Тиме се само отежава заједнички ционистички рад.

Кандидат: Заједнички рад отежавају они, који гуше сваку диференцирану струју, мјесто да их окупе у сарадњи.

Изборник: Разумијем и одобравам. Не кажу Срби забадава: Што више мяса, тим гушћа чорба. А осим тога, што више партија, у толико се ви међу собом гложите и ми вас боље упознајемо.

Кандидат: Запамтите, г. изборнице, да сваки циониста има као циониста неких својих интереса. Размислите мало, па ћете видети да и ви имате својих интереса.

Изборник: Ми немамо никаквих својих интереса.

Кандидат: У толико боље. У толико ће вам бити лакше да се заложите за наше интересе и да гласате за нашу листу.

Изборник: Шта хоће ваша листа?

Кандидат: Наша листа тражи само једно: да сви гласају за њу. На пример Клалционисти би хтели исто што и ми хоћемо. Барем група А. Од ње се пак група Б разликује само по неким фразама. Али сад су се они ујединили у групу Опћих циониста. Сад и они кажу да су напредни као ми, али ипак има разлике између нас, и она је у томе што су они нама оставили да ми пропагирамо идеје, које су и наше и њихове, а они су се задовољили тиме да их само имају. Осим тога разлика је у томе што смо и ми за Бохоровизам исто као и они, али ми не дамо да они себи присвајају оне пр-

ваке. Клалционизам хоће најпредак, а ми остварујемо напредак. А ви сте сигурно чули да штети и моћи није једна иста ствар.

Изборник: Разумијем и одобравам. Гласаћу за вашу листу.

Других изборних летака није било, те су можда и због тога од наших 10 шекелиста дали своје гласове за ту листу равно 70%, док је за ревизионисте гласало 10% (и то само зато што су и они ционисте), а осталих 20% гласало је за Опће ционисте.

Али то није главно. Главно је да је сад и наш Џуха изучио ту науку о Ционизму, а научио се и изборној борби, па Боже здравља, за идући Ционистички конгрес кандидоваћемо ми њега као носиоца наше, односно Џухајучине, листе.

Надамо се да ћете и ви гласати за њу.

Литература:

Dr. Nikola Tolpauer: Опћи ционисти пред Конгрес.

Julius Werner: Оно што је одлучно и оно што је сувишно

H. Gottlieb: Ционизам и Радна Палестина.

Cvi Rothmueler: Предизборни дијалог.

Cvi Rothmueler: Господину Вернеру у споменар.

Све у броју 28 „Жидова“ од 13 јула 1933.

За и против „Удружења Јевреја Југословена“

Живот вам је, браћо, данас пун свакојаких замки, па тешко оном, ко се не уме да снађе у њима.

Читамо ми тако ономад у новинама да се тамо преко оснива некакво „Удружење Јевреја Југословена“, па право да вам кажем: не да нас је то збунило, већ нас потпуно помело. Знамо ми као један и један два да ће за који дан и нама стићи позив да се упишемо у то удружење, па осећамо да нам ваља добро отворити очи како не би пали у клопку. Јер ми, видите, не маримо за та удружења. Ту су вам члански улози, па седнице, скупштине, зборови, а све то није за нас, просте људе. С друге стране, опет, не упишемо ли се, може да нам се приговори да смо против владе и да нисмо државотворни, па ћемо се онда лепо провести.

Оно, додуше, у новинама лепо и јасно стоји написано да то удружење оснива неки покрштен Јеврејин, а ми се овде још нисмо покрстили, те није искључено да нас и не позове. Али позваће нас... Сигурно ће нас позвати. Јер такве смо ми среће: никад нас не заборављају кад има тако нешто незгодно. Па ако се још и то десило —

као што је више но сигурно да се већ десило — да је тај бата тамо већ узео патент на државотворство и родољубље, онда ће тек бити белачја. Слабо ће ту нама вајдити што смо у своје време пролевали своју крв за ову земљу. Јер питање је, да ли то данас нешто вреди, ако немамо и онај патент, који је тај паметни бата на време прибавио за себе!

И тако седимо ми, па разговарамо, а тију Менахем ће нам рећи:

— Ово је, браћо, једна велика компликација.

— Откуда компликација, тију Менахем, — питамо ми њега, — откуд компликација, кад ми нисмо болесни?

— Па можда смо и болесни, — каже он.

Никад тију Менахем не каже оно што није; те ако он сад налази да смо ми болесни, онда ту има нешто, па осећали се ми као дрен здрави. Сва је ствар у томе да се ми сетимо како он то мисли.

— Па ето, — каже тију Менахем даље, — ако је до удружења, има једно удружење од 14 милиона Југословена, у коме смо ми већ зачлањени...

Али то није „Удружење Јевреја Југословена“ — хтели би ми да одговоримо, а он као погађа, па продужује:

— ...и ако неко није ваљан члан оног великог удружења, неће ни у овом другом ваљати...

Знате, откако нам је тију Менахем ишао у Београд као делегат на скупштину Савеза и тамо дошао у додир са нашим ученим људима, докторима и рабинима, он нам често тако говори, да нам није увек лако да будемо паметни из ње-

гових речи. Зато смо сад тражили да се отворено изјасни, па ако је против тог удружења, да каже зашто је против.

— Ја сам против, — казао је он онда, — јер ме страх да у том „Удружењу Јевреја Југословена“ ми не постанемо већи Југословени од оних Југословена који нису Јевреји...

Ко ће га сад знати!... Да ове речи није казао крпач амрела и опанчар, тију Менахем, већ неки доктор из Београда, нама би оне можда биле довољне да се определимо. Овако ми ипак нисмо могли мирно да спавамо. Та је ствар морала да буде расветљена и са друге стране.

Онда неко рече да би можда било најумесније да се обратимо за савет нашем Савезу вероисповедних општина. Али то није било усвојено. Најпре зато што је Савез администрација, па ће опет бити кубуре као што је било због видовданског говора. Осим тога могу они отуда да нам пошаљу место савета наређење, па нам онда ваља приклонити главу, допало се то нама или не.

— Да се допитамо са својим првим комшијама, Нишлијама, — паде на ум Хајину Хајону, те ми тако и учинисмо.

Одмах нам Нишлије јавише да су се и они тим питањем позабавили и да ће један њихов општинар доћи наредне недеље својим другим послом у наш град, па да ће нас потражити и о свему обавестити.

Сад нам је још само ваљало да се споразумемо о дочеку. Раније се то само по себи знало и о томе се нисмо морали споразумевати. Међутим тију Менахем се после свог путовања у Београд и у

томе нечем научио, па је сад по сваку цену тражио да и ми дочекујемо по „београдски“.

— „Ооооо, тију Менахем!“, — тако нам је тију Менахем показивао свој сусрет са Београђанима, — „кад сте дошли?“ Оно се „Оооо“ међутим тако отегло, толико је срдечно и топло, да он већ као у воску држи да му ручак не гине. И још није дошао к себи од угодна изненађења због толике пажње, а они већ потежу новим питањима: „Кад се враћате, тију Менахем?“ И опет онако срдечно и пријатељски. — Значи, мисли тију Менахем у себи, — да ни вечера није искључена. И скоро би да одложи повратак за који дан. Али они већ вичу „Срећан пут! До виђења!“ и измичу, остављајући једног тију Менахема отворених уста, скоро задављеног одговорима, који му се заглавили у грлу, тако су брзо Београђани засипали питањима.

Тију Менахем је дошао до сазнања да се таквим дочеком најречитије показује људима да човек није беспосличар и да нема времена, те да се онда никад више не може да деси да неко прича о нама како смо материјално пропали, као што су, рецимо, урадили они младићи, који су нам пре годину дана долазили да нам говоре о ционизму.

Аргументи тију Менахема били су јаки, али ми смо непоколебљиво остали при томе да свога комшију из Ниша дочекамо „по нашки“.

Био је петак кад нам је гост стигао. Моји општинари су се скупили у храму и ту је после богослужења гост одржао свој говор.

Прво нас је питао да ли више волимо да нам говори српски, или „нашки“, па како нисмо сви били истога мишљења, он се одлучио да нам го-

вори „нашки” и обећао да мање познате и теже разумљиве речи преведе и на српски.¹ Питање о коме се расправљало било је и сувише важно, те је било неопходно да сваки општинар буде добро обавештен, како нам се више не би могло да догоди да будемо доведени у забуну од тих јеврејских Југословена, па били они крштени или не.

Кад смо се о томе споразумели, онда је говорник стао да се моли Богу. Ми бар мислимо да се молимо Богу, пошто је говорио све сам *Лашон-акодеш*.² То нам се много допало. Камо среће, кад би се сви говорници уопште тако пре сваке беседе прво сетили Бога! Додуше наш се гост некако чудно молио: ударао је он ту и тамо и ногом о под и просто као да је, хасвешалом,³ и претио, тако да је на неким местима викао и сав дрхтао. Па да видите, нека му је мало и запретио! Јер ово што ми последњих година доживљујемо, никад се није ни чуло, ни видело! Просто као да ми нисмо више Његов народ! Као да је мало ово што Хитлер ради, већ почели неки рабинерски синови да се крсте, па поврх тога још

¹ Наши Јевреји говоре у овим крајевима шпанолским језиком једном мешавином шпанског језика са турским, нарочито српским речима; они дакле не разумеју кад им се говори чистим шпанским језиком.

² *Лашон-акодеш*: свети језик, језик Старога завета. До пре извесног времена још само м, тав језик, постао је оп опет жив језик, којим се данас говори у Палестини. Млади нараштаји Јевреја у гласпори такође увелико уче тај језик. Особито се ционисти труде да га поново оживе, и обичај је да на зборовима, они који тај језик знају, њиме отпочињу своје говоре.

³ *Хасвешалом*: не дај Боже! (јеврејски).

да оснивају којекаква удружења Јевреја Југословена, и сад ће још они доћи нас да пробирају, јесмо ли или нисмо достојни за њихово друштво!

Кад се тако, на свој начин, помолио Богу, отпочео је да говори. Слаку важнију реч рекао је и на српском, како би баш све разумели. Не може се описати одушевљење које је тај говор изазвао! Забадава: ипак је то нешто сасвим друго, кад се народу говори његовим језиком! Свака је реч нашег госта палила срца младих и старих. Нарочито кад смо чули да поред Хитлера, поред оних покрштених рабинерских синова, има и некакви *Моментус Хисторикус*,⁴ заједно са неким *Моментус Политикус*, па *Моментус Економикус* и још неки *Моментус* са неким још чуднијим именима (сигурно су браћа, а чудна им имена, да те Бог сачува!), који су се са Хитлером удружили и хоће да упропасте све Јевреје на свету. Наш гост нам је лепо објаснио и разложио, како смо ми као прости *Цидиос*⁵ умели да стекнемо љубав и уважење својих Срба предратне Србије, те смо сад знали шта ћемо да одговоримо, ако нас ипак позову у оно Удружење.

Кад смо после свега засели да се поразогворимо и проћаскамо, упитао је један општинар говорника:

— Је л’ те, комшија: оно „Пајиз”, које сте у свом говору тако често споменули, не значи Париз?

⁴ *Моментус хисторикус* и т. д.: историски, политички и економски моменти. За наш свет који није навикао да чује на шпанолском друге речи и изразе осим оних које су најобичније, ове речи звуче необично, као нека особена имена.

⁵ *Цидиос*: Јевреји (на шпанолском).

— Не, — одговорио је наш гост, не схватајући добро питање мога општинара, — то „пајиз“, „ил муестру пајиз“ значи земља, наша земља Југославија.

— Ето видите, — рекао је овај на то, не без извесног разочарења. — Тако сам и ја мислио. Јер ја бих већ био прочитао у новинама, или бих чуо да су нешто ционисте заиста већ и Париз освојили...

Ја сам тек после овога схватио зашто су моји општинари били као у неком делиријуму после говора нашег комшије, нишког општинара...

Пресуда премудрог Саломона

Ви сигурно никад нисте чули да је један Јеврејин тукао своју жену. А ако сте баш и чули, знајте да то није ништа. Јер ја знам нешто што ви нисте ни чули, ни видели: ја знам једну Јеврејку, која је дигла руку на свога мужа! А док вам још испричам зашто је то она урадила, имаћете се чему чудити.

Нигде мирнијег човека, но што је био Натан. Замуцкивао је у говору, те смо га зато звали Ел Пелтек. Био је осим тога веома повучен и ћутљив, — ваљда због те махне.

Замуцкивање је заиста једна осетна махна; а ако је њом оптерећен човек, којим је судбина хтела да се нашали — јер судбина уме и то — па му доделила тако речиту жену, као што је била ова тија Амада, онда је то готова несрећа, т.ј. ако тај човек не схвати да у његовом браку жена има да загосподари у кући. Јер то некако и одговара стварном односу снага једнога и другог супружника.

Натан Ел Пелтек је то схватио. Он је познавао доста бракова, где су жене поред потпуно, шта више и веома језичавих мужева, успевале да постану све и сва у кући, зато је он сматрао да су прилике у његовом браку нормалне и противу тога се није бунио.

Помислило би се да је са тим све било у реду. Али те ствари ипак нису баш тако просте. Жена је сложено и компликовано биће и није дано сваком човеку да то разуме. Рекло би се да то није било дано ни Натану. Зато је и могло да му се деси — њему који је иначе био мудар и паметан — да помисли да је таквим безусловним признањем женине превласти био решен цео проблем његовог брака.

Проблем брака? — То је много крупно. То ја само тако кажем. Натан Ел Пелтек не занима се решавањем проблема. Његова жена говори много, говори гласно, говори лако, говори течно, говори брзо — то је и сувише адута према његовом заезаном језику. И он не заподева кавге, не заподева ни чарке, он се предаје, без резерве — на милост и немилост.

Међутим зло је што то није доста; што то није све.

Има додуше и таквих жена, којима је то довољно и ништа више не траже но да просто напросто загосподаре својим мужевима. Питање форме за њих је потпуно безначајно. Оне чак у томе уживају да ту своју превласт у свакој прилици нагласе. Као што неке жене уживају у томе да цео свет види колико их мужеви воле, или евентуално оне мужеве. Они који су проникли загонетку жене причају да је то плашт којим се жели да прикрије — свесно или несвесно — нека грешна љубав. Тако се и у овој жељи за манифестовањем превласти над мужем крије нешто: у томе се тражи задовољење и накнада за нешто, чега је она лишена. Без обзира на то чијом кривицом лишена. Или је то заиста

израз само њене надмоћности, физичке или умне. У оба случаја по среди су примитивне природе.

Мало финији духови труде се да ту своју превласт баш напротив покрију више или мање провидним велом сопствене покорности мужу. Раде оне тако и због себе, и због самих мужева. Амбициозне су и нерадо гледају да им мужеви буду предмет потсмеха. Јер данас је то тако — као уосталом и увек — да мужеви под папучом нису сматрани као хероји. Зато оне науче своје мужеве да погађају њихове жеље и мисли. И онда је идеална хармонија ту: увек све бива онако како жена жели — али по вољи њеног мужа!

Сасвим је то друкчије код најфинијих духова. Хоће и оне да се само њихова слуша, али не на овај начин. Јер је то досадно. Оне уживају у томе да ломе отпор својих мужева. Тек тако има то господарење неке сласти.

Од тих је била и тија Амада. Брутално намећање воље било јој је потпуно страно. Она је била сувише фина за то. Али то је њој слабо вредело. Јер је њен муж имао једну махну, још већу но што је било и само његово замуцкивање: о чему се год говорило, њему је вазда прва реч била: „Како ви кажете!”

Ја верујем да се та друга махна не би створила, кад Натан не би био свестан драгоцености блага, које му је Господ Амадом поклатио. Шта више, услед честог понављања, он је те речи, то своје „Како ви кажете!”, могао да изговори без икаквог замуцкивања, просто као и сваки други човек.

Међутим то „Како ви кажете!” секло је у корену сваки подухват Амадин да пласира свој фини дух. И то је било зло. Јер је услед тога цело господарење било без дражи за њу. Дешавало би се додуше да он у некој ствари и не буде истога мишљења као она. У таквом случају он би мало запео између првог и другог слога прве речи, те би његово мишљење гласило: „Ка-а-ако ви кааажете!” Али би се затим брзо предомислио, од једног јединог њеног погледа — ох, што је она имала у таквим моментима слadak поглед, пун ишчекивања и наде! — те би, сетивши се њене непогрешивости, онда више пута узастопце изговорио своје уобичајено: „Како ви кажете, како ви кажете!” То би у исто време имала да буде и нека врста спонтане сатисфакције увређеној Амади, у колико би она у оном магновењу имала времена да се увреди. Бар је Натан мислио о могућности увреде, из чега се најбоље види како је он слабо познавао своју Амаду. Јер није Амада од овога осећала увреде, већ разочарење. И зато би она по који пут и сама покушавала да га наведе на мало отпорности:

— Размислите мало, Натане. Ја сам само слаба женска страна; не могу ја све знати као што један човек зна.

Али узалуд. Натан се никад није дао навести на какву дискусију. Он је у томе остао до краја доследан себи.

Био је то, дакле, један несрећан брак. Не савим несрећан, хвала Богу, то не. Јер је у њему ипак било неког који је био задовољан, а то је био

Натан. Несрећна је била тија Амада и она је то морала бити, пошто није могла да запосли све своје таленте.

Трпела је јадна тија Амада и онако, стојички, подносила своју судбину. Њој, све је њој Натан препуштао: она на све да мисли, она о свему да решава. Још да није било оно мало његова рада, од кога су се хлебом хранили и облачили као људи, рекао би човек: прави трут.

Само сваком стрпљењу има граница. Трпи се, трпи, док одједном не прекипи, и онда је несрећа готова! Код Амаде је то прекипело лане, пред Песак.

Ви знате оно наше распремање пред Песак. Располаже она јадна Амада, наређуј циганки ово, заповедај Натану оно, просто пропаде жена, па то ти је! У тим приликама циганска послуга заиста није низашта, па је зато и Натан морао да помаже при изношењу тежих ствари и томе слично. („Оно, ако се човек тих дана не нађе жени прируци, онда ја заиста не знам чему се ове глупаве девојке толико грабе да се удаду!” говорила је тија Амада).

И тако износи, уноси, износи, уноси, а пред кућом стоји тек офикасна фуруна, па се сви о њу спотичу. Док дође најзад ред и на њу, па ће Амада да пита Натана:

— Натане, хоћемо ли опет да намештамо фуруну, или да је склонимо у подрум?

Није ово питање баш тако просто као што вам можда на први поглед изгледа. Фуруна вам је права ругоба у соби кад с пролећа загреје сунце.

А опет може да се деси да на Песах стегне понова зима. Амада би хтела да има „мужа као мужа”, који ће у таквој прилици да узме на себе одговорност. Јер ако понова захлади, а фуруне у соби више не буде, онда, Бога ми, може свашта да буде.

Али Натан одговара на свој начин:

— Како ви кажете!....

Не! Овога пута Амада хоће да буде како он каже:

— Кажите ви, Натане!

— Како ви кажете, — вели опет Натан.

— Не: *ви* кажите, Натане!

— Како ви кажете! — понавља Натан и трећи пут.

Онда је пукао шамар. Од ње. Затим други — од њега. Док се тако лепо не дохватише. На жалост, стварни однос снага више није био онако повољан по њу. Оно што је била Амада према свом мужу у погледу речитости, то је био Натан према жени у погледу грубе снаге. Стаде Амада да за помаже и призива људе и Бога у помоћ против тог грубијана од мужа, да се за час цела махала скупи код њих. Једва их раставише. А Амада онда потеже рабинеру, да тужи Натана.

Рабинер их обоје позвао на саслушање.

Дођоше они, али рабинер — знао је он добро своје поданике — место да саслуша њену тужбу, узе да испитује Натана.

Збунио се онај грешник, па као увек у таквим приликама, стао да замуцкује и упиње језиком, да га је жалосно било слушати:

— Ссси-ињњњ....

А она као да му помогне преко оног „њ”:

— Сињор, сињор! Tartamudo di la mužer!

Рабинер јој строго нареди да ћути, докле год Натан не доврши свој исказ, који је, разуме се, испао веома дуг. Ко да исприча Амадиних мука, што је ћутећи морала да саслуша онолико казивање Натаново! Али рабинер као да ништа од тога није видео. Кад је Натан најзад довршио, рабинер не упитао што Амаду, дохвати једну дебелу књижуру, па, пошто је дуго прелиставао у њој, узе да изриче пресуду:

— Овако пише у Талмуду: „Кћери моја, док муж каже девет речи, тек онда ће жена једну...” — Чините ли ви тако, Амада?

— Por amor del Djo, — бранила се очајно Амада, — mi marido es peltek!

Али рабинер се није дао ни опепелити:

— Peltek o no, la Lej no ase diferensja.

Амада је отишла кући уз плач и претњу да ће учинити крај своме животу, па да Натан онда види какву је жену у њој имао.

Истину рећи, за остварење ове њене замисли никако се није указала прилика.

Натан Ел Пелтек је пак, чекајући на то, умро...

Сссињор: господине. — Тартамудо...: Пемчо женин! — Пор амор...: За име Божје, мој муж замуцкује! — Пелтек о по...: замуцкивало или не, Закон не познаје разлике!

Општинска удовица

Тија-Амаду, удовицу Натана Ел Пелтека, валамо нам је удомити. Са тим смо сви били начисто.

Немојте мислити да је обичај у мојих општинара да се старају о удомљењу сваке удовице, која би се задесила у општини. Управо, старају се. У овој нашој малој заједници, где смо сви помало род једни другима — или, ако и нисмо, ми се пазимо, као да би то били — не можемо ми бити равнодушни према судбини кога било међу нама, и тако ми мислимо и водимо рачуна једни о другима. Али све у границама. У овом је случају међутим било нешто друго. Чисто би човек рекао да та тија-Амада и није била удовица Натана Ел Пелтека, већ нека врста општинске удовице.

Ја кажем: човек би рекао. Значи да тај назив „општинска удовица“ употребљавам по невољи, у недостатку неког бољег. Увиђам и сам да ту може да се помисли и на нешто што не би одговарало фактичном стању ствари, чак и на нешто што се можда не би слагало са добрим гласом који је наша удовица иначе уживала. У истини тија-Амада је само у толико била општинска, што су сви моји општинари желели, жарко и од свег срца, да се она удоми. Ни да је била у питању нека девојка која је згрешила!! Ето толико је њима било стало до тога.

— Браћо, — рекао је онда једнога дана Хајим Хајон, који је у последње време веома марљиво читао листове, — да ово није у овом нашем, већ у неком другом, *културном*, граду, ми бисмо већ одавно основали једно хумано или акционарско друштво, или нешто на задружној основи, и тија-Амада би досада већ била удата...

Хајим Хајон сваки дан чита новине, те зна каква се све чуда не збивају по свету, па му зато све изгледа лако и просто. Међутим свет је велики, па ако се по њему и збивају свакојака чуда, има вала и где; а ако ћемо ми у овој нашој општини, која је толико мала, да свега ту једну удовицу имамо, ту тија-Амаду, која још поврх свега ни мало воље не показује да се понова удаје, и једног јединог удовца, нашег тију Менахема, који не може да спомене жене, а да не каже своје неизбежно: „*Mal kon ejas — mal sin ejas!*“

Зато ми нисмо могли да усвојимо савет Хајима Хајона. Нико од нас не би пожалио један динар месечно улога за такво једно друштво, каква се оснивају по тим културним местима, али по нама није било ни помислити да ће се на тај начин штогод урадити. Хајим Хајон може да прича штогод хоће, али ми смо знали да тија-Амаду није лако удати. Најпре имате то, што тија-Амада није баш лепо живела са својим покојним Натаном. Ми смо се наравно трудили да се ствар заборави, али ето, знало се да те размирице у првом браку нису потицале од оног божјег човека, какав је био Натан. Па онда тија-Амада је била стара; жилава додуше

Мал кон ејас...: зло са њих, још веће без њих! (Нар. пословица)

и здрава, али сва у борама и неугледна. А ако сад још помислите да се она свима у општини била попела на врх главе, а нико није смео ништа да зучне из страха да тију Менахем нешто не дочује, па да се тако поквари и оно трунке изгледа што је још постојало — ако је збиља постојало — да ће се то двоје узети, ако, велим, на све то помислите, ви ћете онда појмити како је нама било.

Нико вам не уме објаснити како је ствар дошла дотле. Кад јој умро Натан, она је постала удовица као и свака друга. Њене четири кћери већ су биле разудане, само — као за пакост — све по другим местима. Ми смо мислили да ће она к њима, односно једној од њих. А то је ваљда и она сама мислила. Па је тако пошла једној кћери, али се брзо опет вратила. Па онда другој, па се ни код ње није дуго задржала. Па тако код треће, четврте, да се на послетку понова и — како је изгледало — за увек врати к нама, односно под свој стари кров.

Шта смо ми могли имати противу тога? Она је говорила да не може да се свикне на тај свет тамо, а ми смо јој веровали и жалили је, што тако под старе дане мора или у тај туђи свет, или овде сама међ четири зида. Зато смо водили рачуна о њој и позивали је данас овде, сутра тамо, да јој самоћу олакшамо. А она умела с нама, па нама после и то било мало, већ да нам и непозвана долази.

А она то прихватила, па нам после није избијала из кућа. Не знамо ми како је она то радила; умела је она истодобно да буде код свију нас, осамнаест општинара ове наше вероисповедне

општине, без обзира на то, где је она стварно боравила. Свуда је она остављала за собом нешто од свога духовног бића, због чега се свуда осећало њено присуство. И полако полако она је постала свима женама свекрва, или, ако су их већ имале, онда нека врста над-свекрве, а свима људима ташта или над-ташта, свој деци гувернанта, морална васпитачица омладине, која је ницала где је нису сејали, која је знала све, видела све, чула све, и најзад била свих нас заједно — савест, она строга и неумитна савест, која се ничим не ућутка и која не пропушта згоде да да гласа од себе, да опомене, потсети, и — што јој нарочито нисмо опраштали — увек незаинтересована, правећи се увек невешта, као да то што каже није ни важно ни много озбиљно, него узгред и без икакве даље намере и жеље.

Није она нама ништа рђаво мислила; то — не дао Бог! Она је свима нама била пријатељ. Увек је само истину говорила, увек је она имала право и увек је имала наше добро пред очима. А нама је баш то сметало. Јер је живот такав да понекад није згодно да се једна истина тако брзо сазна и једно добро сувише брзо увиди. И због свега тога ми смо и легали и устајали са једном истом молбом Свевишњем: да се тија-Амада опет удоми, да има свога мужа и своју кућу, да има своју муку и води своју бригу, а нас да остави на миру са нашим мукама и нашим бригама.

А Хајим Хајон, који не чита узалуд новине, једног дана опет нешто пронашао, па нам каже овако:

— Браћо, кад би ми основали *Задрују* за *удомљавање удовица*, можда би нас и држава потпомогла, па би нам нешто и претекло...

— Ако ће држава да нас помогне, онда је то нешто другог, — одговорили смо ми на то, помишљајући како би са оним што би нам претекло могли да спремимо *тија-Амади* и мало *мираза*, па да јој потражимо мужа и у ком другом месту, а не да се стално вртимо око тог нашег филозофа, *тију-Менахема*.

И таман ми почели нешто да радимо, кад се десила катастрофа. Немојте да се плашите: није било никаквог убиства или самоубиства, него се *тија-Амада* посвадила са *тија-Грасјом*. Због неких женских глупости, то већ можете и сами да замислите.

Тија-Амада била дакле на ручку код *тија-Грасје*, па ова изнела подварак.

— Овај вам је подварак изврстан, — хвалила је *тија Амада*, — управо изврстан! Још да је само довољно „крчкао”. Знате, кад сам га ја спремала за свог покојног *Натана*, ја сам увек пазила да се то дуго и лагано „крчка”. Него ви нисте имали времена, пошто се имали друга посла...

— А какав си ти то посао имала? — упитао је *Грасју* њен муж.

Тија-Грасја није имала никаква посла; она је само била код *комшинице* на разговору. Тамо је и затекла *тија-Амаду*, па је после ову повела на ручак, пошто се показало да се она баш зажелела подварка. Само док је она све то објаснила мужу, већ им крв ударила у главу, те су почеле да падају речи које неко треће лице, ако иоле има так-

та, избегава да чује. И таман је *тија-Амада* устала да пође, кад се *домаћица* окрете да на њу излије свој бес и све што се богзна откада у њој кувало:

— А шта се опет ви мешате, ви, ви, *општинска удовице* ниједна! Ви што сте натерали људе да оснивају којекакве задруге због вас и ваше удаје! Удала се за *ђавола*, да Бог да! *Si kazi kon il gvu-erko!* Да, за *ђавола*! Да Бог да!!....

Тија-Амада је на то само плънула и залупила вратима...

Није прошло неколико недеља од тога, а *тија-Амада* је постала *сињора Менахем Пардо* — удала се за *тију-Менахема*!! Сви у општини верују да су по среди какви *фичизос*. У ствари то није истина. То је *тија-Амада* својом памећу и својом речитошћу учинила. Код онаког језика не треба *тија-Амади* никаквих *фичизос*. И они су се, ето, узели. Само *тију-Менахем* је своју изреку сад мало изменио. Он сад каже, и при том дубоко уздише:

— *Mal sin ejas — mas grande kon ejas!*

Фичизос — мађије.

Сињора — госпођа.

Мал син ејас... — зло без њих, још веће са њима!

Женидба тију-Менахема

Зашто се тију-Менахем понова женио? Јест: зашто се тију-Менахем понова женио, кад је он имао своја три крупна разлога да то не учини?

Прво и прво: био је сувише стар.

Друго и друго: он није ни из свог првог брака сачувао све саме лепе успомене.

Треће и треће: он је врло добро знао ко је и каква је та тија Амада, његова садања жена.

Он је био стар, за то вам ја стојим добар. Додуше за многе људе је баш то разлог за женидбу, нарочито ако су сами. Не би требало да тију-Менахем буде сам, јер је от имао у изобиљу и синова и кћери и унука. Али некако све то отишло на своју страну, те он остао сам. Само ми никад нисмо чули да се он на ту самоћу пожалио. Ако је по прохтевима, које је он стављао, могу да вам кажем да је Диогенеса само тако била гласина због тог његовог бурета. Али он је само по томе, једино и само по томе тукао тију-Менахема за неколико поена. И то зато само што се тију-Менахему затекла кућа, иначе, он би исто тако и у бурету издржао. Такви људи се никад нису грабили за жене, и кад су млађи, а камо ли у годинама тију-Менахема. Дакле, по томе та женидба није била за њега.

О другој тачци бих најрадије волео да уопште ништа не кажем. Јер то што имам да кажем, просто није за веровање: тију-Менахем је бежао од те своје прве жене! Бежао је преко мора, чак у — Смирну. Нити ћу да вам причам за разлоге тог његовог бегства, нити би ми то нешто вредело. Јер нисмо ми безбожни, ми смо Јевреји, и ми знамо да то не иде да се тако напусти жена са ситном децом и остави без гласа и трошка. Оно баш саму је није оставио. Један Јеврејин није никад сам, јер је Бог са њим. А овде смо поред тога били и ми, те његова Цоја није гладовала за тих пет година Менахемова путешествија по Смирни и Малој Азији. Али о свему томе најбоље је да се не говори; ово сам вам већ само онако казао, колико да бисте имали појма.

И кад се том дода оно што је он, колико и сви општинари, знао о тој тија-Амади, удовици Натановој, онда ћете разумети зашто су моји општинари чврсто веровали да су ту по среди били *фичизос*.

У ствари било је нешто друго.

Тију-Менахем је и тога јутра поранио у храм, на молитву. Код нас се додуше преко недеље не може да састави *мињан*, те се божја служба служи у храму само суботом и празницима. Али је тију-Менахем без обзира на мињан долазио у храм и обичним даном. Колико год да је у светим књигама стајало да је Бог свуда и на сваком месту, тију-Менахему је некако ипак било сигурније да

Мињан: скупина од 10 пунолетних Јевреја, без којих се службе божја не може да одржи.

своју молитву моли у храму, него код своје куће, коју онако рано циганка не би стигла ни да почисти — све и кад би се догодило да дође. Нити је он могао код куће да се моли Богу онако, на свој начин. Јер таква је била молитва Менахемова: не празно брбљање текста без разумевања за његово значење, већ општење са Највишим. У оној нашој малој богомољи, и оној, због раног јутра, апсолутној тишини у њој и око ње, баш тих дана кад се мињан није састављао, он је налазио ону атмосферу, у којој је једино и била могућна та молитва, којој се он предавао до заборава.

Тога јутра молио се он као увек: усрдно и предано, и већ био дошао до *Видуј*, кад осети како се неко дотакао његовог рамена. Видуј је можда најважније место у јутарњој молитви. „*Ašatnu, bagadnu...*“ (Грешили смо, варали смо....) тако отпочиње та, у неку руку општа, исповест, састављена ко зна од кога аутора, што опсежније, како би сваки грешник нашао себе у њој. Побожни Јевреји бусају се снажно у прса док то читају, како би осетили и физички бол при помену свих тих могућих и немогућих грехова.

Тију-Менахем је био у екстази молитве:

..*Gazalnu*, — бусао се он френетички у прса, *dibarnu dofi...*

Сад као да га је неко дрмнуо по рамену.

— ...*Velašon ara*, грабио је тију Менахем даље, изговарајући сад гласно сваку реч, да се тиме

Газалну (старојевр.): отимали смо.

Дибарну дофи, велашон ара: опадали смо и оговарали.

још боље одбрани од свих надражаја, који су из спољнег света могли да допру до његове свести.

Али забадава: опет га неко дрмусао по рамену.

То је било као буђење из сна. Ту се човек не враћа тако лако у стварност. Сад су понајпре присутна духу она бића, која у народној машти посредују између овог света и неба.

Зато је тију-Менахем у првом магновењу помислио да је то сад наишао *Elijau Anavi*, отпослат управо с неба, ко зна у каквој срећној мисији. У сваком случају њега би то мање изненадило, но што га је изненадило, кад је, окренувши се, спазио — тија-Амаду!!

Јер то је била тија-Амада, у то није могло бити сумње. А да је Елијау Анави могао да се појави у лику и обличју тија-Амаде било је искључено за свакога, који је њу познавао. Дакле, морало се мирити с тим да је то главом она. Уосталом, она је већ била проговорила:

— *Tiju Menahem, lo kerija demander una koza.*

...*Sararnu!* — покушао је тију Менахем да доврши своју исповест, али узалуд, јер тија-Амада није навикла да је не чују, кад она има нешто да каже....

Тога дана тију-Менахем није завршио своју молитву са оним миром и унутарњим задовољством,

Елијау анави: пророк Илија — по народном веровању лута по свету да се невољнима нађе у невољи.

Тију Менахем...: Хтела бих да вас нешто упитам.

Сарарну (старојевр.): бунили смо се.

које је његовом лицу давало израз ведрине и душевног спокојства, које имају људи свесни пролазности добра и зла овога света...

Мрзовољан је изишао из синагоге. Он ни сам не може да објасни, како се то десило да је он са тија-Амадом пошао друмом ка Нишу. Та шетња дуж Ветернице у ово рано доба личила је на шетњу љубавника. Компромитовало би то њега да је имао на грбачи не 70, већ и свих 80 година. И заиста сваки се пролазник обазирао за њима. Али он то није ни видео. Он није ни могао да види. Причање тија-Амаде је носило собом све његове мисли...

Шта је причала тија-Амада?

Није главно шта је она причала: главно је како је причала. Одмах од самог увода.

...Те како они као стари људи треба лично да се објасне, јер њих не може нико да разуме. Па онда надугачко и нашироко њена болна историја живота. Јер њу, мученицу, свет није разумео... Као што је није разумео ни њен покојни Натан. Али зар је ствар боље стајала са њим, са Менахемом? И све тако.

— А сад сам тако уверена, да је нас Бог наменио једно другом, — довршавала је она своју дугу исповест, — толико сам сигурна да је Божја воља да се ми узмемо, да се нисам хтела да обраћам наводацији, него сам дошла лично вама, да се, као са мудрим и ученим човеком, лично објасним. Очи у очи... Јер, верујте, ово је Божја воља!...

Тија-Амада је умела исто онако да тумачи Божју, као што је умела да намеће своју вољу, и тако је тију-Менахем — као мудар и учен човек

— сагао главу пред неумитним и тако, после неколико недеља, ми смо имали велику свадбу. Било је без свирача и без велике галаме. Код куће тију-Менахемове једва да се нешто и примећивало. Али зато је код сваког од нас била велика свечаност. Сваки је за свој рачун прослављао своје ослобођење. Џумбус је био у нашим срцима.

Пред духовним судом

Наша се општина нашла пред тешким задатком: тију-Менахем је тражио да га разведемо од жене.

Никад још наш хахам није један брак разводило, па му сад није било лако да се накани на тај чин.

А тију-Менахем само наваљује: развод, па развод! Па сад што он наваљује — ништа; али наваљује и она, тија-Амада! Једва ако је прошло три месеца од њихова венчања, а ето, сад запели људи да се разведу, па Бог!

Онда се састала власт да решава. То није био Бет-дин, јер за Бет-дин треба три хахама, а ми их имамо свега једног, а тију-Менахему не стиже да их доводи са стране. То дакле није био Бет-дин, то је била само наша власт. Дошао претседник, дошао хахам, дошао самас. За толико година службе и овај се већ мало научио Закону. И дошли, разуме се, и они: Менахем и Амада.

— Не приличи се — каже хахам, — не приличи се и срамота је за ову нашу малу општину да се стари људи тако венчавају и развенчавају; јер шта је онда остало за овај млађи свет?

Бет-дин: духовни суд.

А претседнику и самасу неугодно од овакве придице старим људима, па само гледају преда се и понављају некако више за себе хахамове речи: „Заиста, шта је онда остало за овај млађи свет?!”

— Браћо, не спорим: срамота је, — одговара тију-Менахем, — али сви ви добро знате шта се десило на Шавуот.

На Шавуот се тија-Амада врло ружно понела према своме мужу. То је знала цела општина.

— Молићу, *sinjoris*, јавила се сад тија-Амада, — ја молим да се отпочне с почетка.

Шта би власт могла имати противу тога да се ствар отпочиње с почетка? Власт увек отпочиње с почетка.

— Јер, — наставља тија Амада, не чекајући одлуку власти по томе — јер, *мис сињорис*, ви треба да знате да је првог месеца ишло. Признајте, тију-Менахеме, признајте да је ишло. А знате ли зашто је ишло? Ишло је зато што је то био медени месец. Јер је ова моја луда глава помислила: нека, тију-Менахеме, ако смо и стари, не мора баш све да прође тако на празно...

Дабоме: тија-Амада се побринула да се њеном Менахему улади тај медени месец. Како? — То је њена ствар. Али ако баш хоћете да знате, онда, молим, прочитајте шта каже *Ketuba*. Ви сте, *mis sinjoris*, учени људи: ви можете да видите стоји

Шавуот: јеврејски празник.

Сињорис, *мис сињорис*: Господо моја.

Кетуба: брачни уговор, обавезан код Јевреја. У њега се досигница уноси све што је млада донела младожењи.

ли тамо записано, колико је бадема, колико је кикирики и лешника, колико је кутија локума и марципана, колико тегли слатког донела Амада своме Менахему? (За шећер и кафу и да не говоримо). То је све Амада донела, а сад ево, *Кетуба* је овде, па изволите: ви ћете тражити, *mis sinjoris*, али питање је да ли ћете што наћи!

Заиста у Кетуби то све није било ни споменуто. Из простог разлога што је то била њена — у неку руку — женска реквизица, коју је понела за свој и његов медени месец. То је она тако рећи дуговала себи и зато није дала да се то унесе у Кетубу.

— А знате ли шта је он на то рекао? — Мис сињорис, он је на то рекао: „Ох, *ke vidas di Ganeden!*“

— Није тако, — отпоче тију Менахем своју одбрану, — ја сам то прво одбио.

— Само по реду, тију Менахеме, само по реду! Ништа ја нећу да изоставим. Јест, он је рекао: „Нека, ја нисам на то научио“. — „Ништа то не мари“, кажем ја њему, „ништа то не мари, *paša di la mižer*: учите се сада на то; ето, дошло време да се и на то научите“.

— И тако је, — продужује тија-Амада, док се њен муж презнојава, — и тако је прошла једна недеља, па онда још једна. Треће недеље каже ми тију-Менахем: „Како би било“, вели, „да проредимо медене дане са обичним?“ — „Пустите само, тију Менахеме“, кажем ја њему, „данас сладим ја

Ке видас ди Ганеден: Да рајског живота.
Паша ди ла мужер: пашо женин.

вама, а сутра ћете ви мени“. — „Јесте“, одговара он, „али ја имам да живим 95 година“. Знате, њему је прорекла врачака да ће да живи 95 година. *Sinjoris hahamim*, дај Боже, да он поживи и 120 година, зар није тако? „Па због тога“, каже, „ја морам да штедим“. — „Штедите“, кажем ја њему, „штедите; која жена не воли да има мужа штедишу!“ Али, мис сињорис, ја нисам знала како он штеди!

Тија-Амада је сад стигла до најважнијег места у тужби. Сад она узима нарочити став. Њен тукижо, који иначе личи на какав чунчић, сад се мало наднео над једном обрвом, па се предњи кљун уздигао као на каквој гондоли и то даје њеном лицу веома накомстрешен израз. Толико накомстрешен да је право чудо, како тију-Менахем још има смелости да нешто изустити. Али он ипак покушава:

— А сад да видимо шта се догодило на Шавуот.

Само тија-Амада не испушта тако лако партију из руку:

— *Sinioris hahamim*, прво да видимо како он штеди....

Ово „*sinjoris hahamim*“, упућено самасу и претседнику, није промашило дејства. Разуме се, власт је такође хтела да зна како тију-Менахем штеди.

— Ево овако, — продужује она као запета пушка — ево овако: тију Менахем пође јутром на пијацу да набави што треба за ручак. Онда се врати са — кесом соли. „Ево“, вели, „жено, донео сам вам соли из Јерушалајим“. — „А шта ћемо за

Сињорис хахамим: учена господо, господо свештеници.
Тукижо: врста повеске на глави шпањолске Јеврејке.

ручак?" упитам ја. — „Жено", каже он, „кад имате соли из Јерушалајим, другог вам печења не треба". — „Тију Менахем", кажем ја њему, „со је со, па све да је из Јерушалајим; а да сам ја хтела јести сува хлеба, ја бих остала удовица". — „Па можете", каже он, „можете после ручка узети и мало дудиња; и онако је за нас, старе, воће најздравија храна!"

Три пара очију гледају зачуђено и с неверицом у тију-Менахема и траже, императивно траже од њега једну реч, која ће тужбене наводе да обе-снажи.

Тију-Менахем бира међу својим аргументима неки који ће да начини утисак:

— А шта ћемо са оном кокошком, коју сте дали мачки?

Шта?! Дала мачки кокошку? На овој кризи?!

Амада се не да лако збунити; одмах она прихвата: — А-а, је л' за ону кокошку?! Е, чујте и то: Сваког другог петка доносио је он кокошку којом смо идуће и оне друге суботе празновали. Припремила ја тако једног петка кокошку, па је сутра дан изнеси на сто. Служи се тију Менахем, служим се ја; сипа он у свој тањир, сипам ја у свој. И трећи пут се он служи, па се и ја машим кашике. А он као бајаги себи говори: „Ми готово заборавили на идућу суботу". Он је казао „ми", а мислио је на мене. Добро: ја оставим кашику. После ручка изнесем оно што је преостало у кујну, а кад после, као за пакост, наиђе мачка и све поједе...

Јерушалајим: Јерусалим.

Тију Менахем тврди да је то она с планом урадила.

— Нисам!

— Јесте!

— Нисам!

— Јесте! Сами сте признали.

— *Mis sinjoris*, па и да јесам! Кад за мене нема, нека и за њега не буде!

Власт се са тим није сложила. То се одмах видело. Њене су се симпатије ту почеле окрећати тију-Менахему. Сад претседник даде њему реч.

— *Ižos mijos*, — каже тију-Менахем, — ваше жене не хране мачке пилетином и не дочекују вас о празницима како је мене моја жена на Шавуот дочекала. Оне вас тако не дочекују, па спремили ви што треба за празник, или не спремили ништа. А како би и спремили што кад жена не тражи?

— Што ја да тражим — упада у реч Амада, — што ја да тражим, кад ви добро знате да је празник на прагу?

Тију-Менахем као да то и не чује, па про-дужава:

— ...Па пошто она ништа не помиње, ћутим и ја, јер рачунам да је нешто преостало од оног што је донела кад се за мене удала. Зар не бисте и ви тако помислили? Ја знам да бисте и ви тако помислили и исто тако урадили. Па све да сте и горе урадили, ваше жене би рекле: „*Kada anjo mižorado*" па би све било у реду. Само се моја жена усудила

Ижос мијос: децо моја.

Када ањо мижорадо: До године боље! (слоб. превод).

да се мени, своме мужу, наруга; па не само мени, већ и нашој светој вери.

Ту је тију-Менахем дубоко уздахнуо и узео да прича о ономе што је на Шавуот доживео од своје жене:

Он је у вече дошао из храма, весео и расположен, како је већ ред о таквом празнику. Дошао, казао *Kiduš*, опрао руке и макнуо покривач са стола. Стоји онај сто постављен по обичају, а насред стола некакав тањир са читавом пирамидом кора сасвим сувог хлеба. Чуди се он чему треба то да послужи и шта то значи, па пита жену, не слутећи каква му се клопка спрема:

— Шта вам је ово, Амада?

— То су „*Sjeti sjelos*“! — одговара она сва блажена.

— Какви „Сјети сјелос“, *iža d un tal!* — узвикнуо је он љутито, присећајући се њеној пакости.

— Тију-Менахем, — казала је она мирно, — зар ви псујете на овај свети дан? Немојте, тију-Менахем, то је грехота. Ви би имали права да псујете да ја нисам ништа спремила. Али ја сам спремила: то што сте донели, то сам вам спремила.

Тију-Менахем се савладао и сео да вечера. Амада је пошла у кујну по вечеру, па донела — једну празну шерпењу, ставила је на сто, па је и сама села.

Кидуш: благослов вину.

„Сјети сјелос“: седам небеса (име једног специјалног колача, који се припрема за тај празник).

Ижа д ун тал!: Кћери Нечија!

— Служите се, тију Менахем! — понудила је она мужа.

Тију-Менахем је забезекнуто гледао:

— Како „служите се“! А чиме?

— Па овим у шерпењи. Зар се већ не сећате шта сте донели?

Онда је тију-Менахем бацио ону празну шерпењу Амади по глави, стао да лупа тањире, те је Амада надала дреку, док се није цео комшилук створио код њих да их умири.

— Ето, *ižos i ermanos*, — завршавао је тију Менахем, — па сад судите, може ли се са таквом женом живети под једним кровом!

На то се власт повукла на сећање. Никад још наша власт није разводила људе од њихових жена, па није ни сад имала намере да учини тако што. Већ и због тога не, што Закон наређује да Бет-дин не сме на дан суђења ништа да једе. Ама ни да окуси. Целог дана ништа. То наш претседник никад не би учинио за љубав тију-Менахема. Па ни самас не би. Зато је власт донела одлуку, да се брак Менахема Пардо и његове жене Амаде не може да разведе. Осим тога осудио је укором и једног и другог супружника за његов део кривице.

Тију-Менахем је онда казао да ће ићи Вишем суду у Београд. То је казала и тија-Амада.

И отишли су. Само се још нису одатле вратили.

Ижос и ерманос: деца и синови.

Полудобровољац

Немојте да се буните због ове речи. Знам и ја да је то обично веома проста ствар: или је неко добровољац, или није добровољац; трећега ту нема. У случају тија-Менахема међутим ствар није била баш тако проста. Нешто се ту мени није слагало. Изгледа да чак и у оваквој прилици све зависи од тога како се једна ствар посматра, или боље одакле се она посматра. Није ту баш само то меродавно шта је у званичним књигама забележено. Овима — узгред буди речено — и онако моји општинари баш не верују много, кад је у питању један тију-Менахем. Зашто? Зато што њима нико не јамчи да ти писари, који заводе хиљадама и хиљадама војника, не могу мало да погреше, кад дође на ред овакав један сиромашан крпач амрела и опанчар, какав је био наш покојни тију-Менахем. Дакле, званични подаци не броје. Кад је у питању један ратни добровољац, та формална страна и без тога не би смела да буде једино меродавна. Јер осим ње постоји још и фактична страна. Бар ја тако мислим и то ми је и дало повода да све ово подробно изнесем.

То је дакле било таман после његове смрти. Умро тако тију-Менахем, а синови му и унучад

седели „Седам дана“. Ми смо им свако предвече навраћали на Минха, а и онако: на разговор. Па као што већ бива у тим приликама: говори о овом, говори о оном, те се поведе реч и о покојнику, о његовим годинама и његовом учешћу у Бугарском рату.

Тију-Менахем био је наш најстарији општинар. Што је за њим остало, и мушког и женског, било је много млађе. Ми смо узели у рачун године његових синова, узели смо у обзир године тих, иза њега најстаријих, општинара, који су опет о своме добу и старости знали према важним датумима свога и живота своје деце, и тако: сабирај, одузимај, множи, дели, те једва ухватисмо колико је тију-Менахему могло бити година. А према томе и према оном што су моји општинари причали о том рату, тију-Менахему није припадало да иде у тај рат.

И тако седимо ми, па причамо:

— Људи моји, — кажем ја њима следујући једној замисли, која ми тренутно пролази кроз главу, — људи моји, све су прилике да је тију-Менахем био добровољац!

Да сам им рекао да је тију-Менахем био главнокомандујући, њих би то мање изненадило:

— Немогуће! — викнуше сви у глас — немогуће!

— Како: немогуће? — питам ја, — зашто тију Менахем не би могао да буде и добровољац?

„Седам дана“ — на шпан. асентар ин сјети: у знак жалости за умрлим његова породица одседи код куће седам дана. За то време нико не сме радити. О јелу се брине ближа родбина или пријатељи.

Минха: предвечерња молитва.

— Зато је немогуће, — одговарају ми они, — што је то искључено!

Једном каприциозном човеку не треба овако одговарати. Да су они мени рекли: „Гле!”, или: „Замислите, молим вас!”, ја бих већ повео рачуна о њиховој осетљивости, нашао бих неколико прихватљивијих разлога у прилог свог тврђења и — ствар би легла. На послетку, тију-Менахем је ипак био у рату и вратио се жив и здрав отуда; како су то они могли да тврде да он не би могао да буде и добровољац?

— То је врло просто, — кажу они. — У то је време народ из ових крајева, и наш и хришћански, тек неколико година давао војнике. За онај свет је већ и то био велики баук: бити војник у време мира. Како је онда наш тију-Менахем могао да буде добровољац, и то у рату?

То је свакако било једно објашњење. Али оно је дошло мало доцкан. Ја сам био дужан своме положају да дам одговора на оно њихово „искључено”.

— То је све врло лепо, — кажем ја њима, — али питам ја вас: зар тију-Менахему није могло бити писано у „Књиџама живота” да буде добровољац? Можемо ли ми то знати?

Имао сам ја још разлога, али учинило ми се, да би овим понајпре могао да их поколеbam. Сваке године од Рош-ашана до Јом-кипура уписује Свевишњи у тим *Књиџама живота* — *Livros de vidas* — шта ће се коме догодити у току године. У њима је сасвим лепо могло бити записано да ће тију-Менахем бити добровољац и да ће се жив и здрав кући вратити.

— Разуме се, разуме се, тију-Менахем је можда баш и био добровољац, — одговарају ми они, више но икад уверени да он то није био, — само што нам он о том никад није причао. Напротив: причао нам је да за цело време рата није ни пушке опалио. Понео је он собом у рат свој молитвеник и за све време само се Богу молио. А кад се не би молио, терали су га на то његови другови из чете. Видели су они још од првог дана његову усрдну молитву и одмах им било јасно да та молитва штити и њих. Због тога су га називали „Бакончетом” и много га пазили. Чак се ни његове старешине нису љутиле због оваквог ратовања. Уверење да их Менахемова молитва чува, било је освојило и њих. Ето вам, па сад реците ви нама, јесте ли икада чули да је неко ишао добровољно у рат да би се само Богу молио?

Ја сам ћутао јер никад нисам тако што чуо, а они би да ми даду и мало „наравоученија”, па продужују:

— Од тога је рата тију-Менахем и постао тако побожан: због тих његових другова, Хришћана. Јер ако се он, као Јеврејин, молио Богу, у томе, рецимо, није било ничег необичног. Али зашто су га они, Хришћани, на то гонили? Бива, у невољи се и они надају помоћи са те стране. А он се молио стоструком ревношћу, те је Бог зато и очувао његову чету и од губитака, и од болести, и од свих других зала и недаћа...

Па ипак, било је *нечеџа* у овој ствари. И да бисте се у то уверили, нека вам сами моји општинари причају како је то било са тим ратом:

— Елем, пођосмо ми лепо у рат...

Тако су то они мени приповедали те вечери после Минха.

...Односно, пошао краљ Милан у рат противу Бугара. Ви можда и не знате какав је био покојни краљ Милан: њему је ово био већ трећи рат, те вам је он био у стању да пође у рат као на свадбу. Толико је он био силан краљ. А како и не би био, кад је он као кнез — молим вас: као кнез! — победио и самог турског Султана! Зато се он сад, кад је добио краљевски чин, толико био о-силио, да противу Бугара није хтео ни да води целу војску, већ само стални кадар.

„Али ствар пође наопако...

„Жестоко су Бугари дочекали нашу војску. Чудо, право чудо, како се то могло да деси онако силном краљу! По чаршији се већ све могуће причало. Па као да ће краљ Милан да позове у помоћ и први позив. Јер после сталног кадра одмах је на реду први позив. А наш тију-Менахем био је уведен баш у тај исти први позив...

Али, пре но што је краљ Милан извео ту мобилизацију првог позива, извео је и тију-Менахем једну мобилизацију...

То је — кажу они, — било овако: кад је наступила Србија, стала је власт да узима људе у војску. Једне су узели у први позив, једне у други, и тако редом. „Ти си за први позив”, казала је власт тију Менахему, а овај зна да то не може боље да разуме од власти, па ћути. А шта би и могао рећи, кад људи нису још ни знали шта му то значи сви ти позиви? Ето зато је тију-Менахем био уведен баш у први позив. А кад је настао рат, па се стало го-

ворити да се краљ Милан спрема да мобилише и први позив, тад се тију-Менахем сети да је он на правди Бога био уведен у први позив, док је он према годинама припадао у ствари другом позиву.

Овако тешку неправду ваљало је исправљати, те онда тију-Менахем потегне па ни мање ни више, већ мобилише све што се звало Јеврејином у бившем Лесковачком пашалуку, да докаже властима у који позив он припада.

И та његова мобилизација је њему готово више узврела, но краљу Милану његова. Јер је власт после много опирања најзад капитулирала, што краљ Милан, јадан, није дочекао од стране Бугара. — На то му је од прилике излазило то што је тију-Менахем извео.

А сад да видите шта је краљ Милан урадио: краљ Милан распали, па мобилише тај исти други позив, у који тек што је био преведен тију-Менахем! Први позив је пак остао код својих кућа. Тако је ето урадио краљ Милан, јер је њему било понижење да за Бугаре мобилише своју најбољу војску, то јест први позив...

И тако је тију Менахем кренуо у рат...

Друго већ знате. И ја ево тврдим да је тију-Менахем ипак био доброволац. Не обичан, то не. Већ само полудоброволац. Јер Провиђење њему није рекло: „Иди и буди доброволац!” Провиђење је њега само научило да се труди да буде преведен из првог у други позив. А Оно је знало, који ће позив краљ Милан да мобилише.

Па нека баш и није био прави добровољац! Ја мислим да као за почетак није ни ово било рђаво. Јер он је уз то био и први...

У народу постоји веровање да је краљ Милан водио рат против Бугара само са сталним кадрам, зато је тај рат изгубио.

Наши коледари

До свега овога не би дошло, да Миша није у цару Ироду препознао свога знанца. Цаку симицију.

Цар Ирод је иначе имао све знаке царског достојанства: и круну, и царску тогу са крстом на леђима, прошарану већим и мањим закрпама скоро исте такве зелено-плаве боје, и беле бркове, и дугачку белу браду, и потпуно нагарављено лице, и сабљу димискију, и царско држање, и, једном речи, све.

Али у њега је остао онај исти, Цакин, глас, којим је Цака дочаравао својим муштеријама, основцима, Мишиним друговима, своје чувене Цакине симите и пењурлије, које су увек биле „вредлац“, увек „сладац“, и које је увек ваљало журно куповати, јер је Цака неуморно опомињао: „Хајд’ још мало — па нестало!“

Тим истим гласом је сад цар Ирод певао са осталим коледарима *Радујтесја* и *веселитесја*, њим је он онако царски иступао са својим *Ја сам Ирод, цар...!*, и Миши је било довољно да га два-трипут чује, па да се сети да то нико други не може бити, него баш Цака симиција.

Миша је саопштио своје откриће Самулику и Шимунчету, и ови су се, пошто су се начудили чуда,

најзад сложили са њим. Али док је дотле мале Јеврејчиће несвесно задржавао страх, да би им неко могао да примети, шта ће они, Јевреји, са коледарима, те су више против своје воље и снебивајући се пристајали уз ону гомилу уличне деце, која је чинила неку врсту нежељене почасне свите коледарима, — сад их је то неодољиво привлачило к њима.

Сва три дана Божића је Миша са друговима ишао са коледарима, улазио са њима у хришћанске домове и дворишта, слушао увек са истом радозналошћу и истим уживањем шта они говоре и гледао шта изводе, и док је Божић прошао, цела та тајна коледара била је проникнута, све њихове песме и остала приказивања научена.

Царски су провели тај Божић Миша и његови другари. Баш као да је и њима био празник, колико и осталим Српчићима. Три дана лутања са коледарима учинило је да су се и они осећали „коледарски“. А трећи дан Божића, баш кад су пролазили мимо једне јеврејске куће, Миши је чак пало на памет да предложи своме знанцу, а сада већ тако рећи и другару, цару Ироду, да наврати и у њу. Али онда је дошао крај лепој игри:

— Шмокљо ниједан, — рекао му је овај осорно и подругљиво, уз грохотан смех остале пратње, — не рађа се Исус у јеврејској кући!

— Ти ми па много знаш! — сетио се још Миша да му одговори, па је, до дна душе увређен, заједно са друговима побегао.

Миша и Самулико су паметна деца, али они једно не могу никако да схвате: зашто се Исус

не би родио и у јеврејској кући?! И кад то они нису могли да схвате као основци, онда је то још мање могао њихов млађи и нераздвојни другар, Шимунче, који једва што је пошао у забавиште.

— Ми смо, сине, Јевреји! — објашњавала је то Шимунчету његова мама, али из тога он није могао да постане паметнији.

— Па је ли истина, мама, да Исус не може да се роди у јеврејској кући? — враћао се он опет на полазно питање.

— Не може ни у њиховој, сине! — бранила се она.

Али је Шимунче био неуморан:

— Па зашто онда они увек кажу: „Христос се роди?“

— Они то само тако кажу! — одговорила му је мама.

Заиста. Он се сад добро сећао да нигде, ни у једној кући он није видео малог Исуса. Он је слушао како коледари поздрављају „Христос се роди!“, али видео није ништа. То су дакле људи само тако говорили... Онако као што цар Ирод није био истински цар Ирод...

Људи су само тако говорили!..

Три другара су богзна колико пута — управо кадгод би се негде нашли сами — изводили цео тај церемонијал коледарски, и били су уверени да кад је један Цака симиција могао да се претвори у цара Ирода, да би они то могли сто пута боље. И док су се Српчићи из махале хвалили како ће

о Новој години пред зору да пођу градом са честиткама, спремали су и они свој подвиг — прве јеврејске коледаре!

Није то била ни мало лака ствар. Треба да помислите да су ту потребни бркови, браде, сабље, тоге, па кивот за скупљање прилога, и ја вам управо не умет ни да набројим шта је све ту било потребно. О свему томе имали су они сами да се побрину, а још преко свега тога да учине све у највећој тајности.

И кад су се о новој години појавили — додуше не пред зору, већ по дану — и то Миша као цар Ирод, док су се Самулико и Шимунче претворили у мудраце са истока, били су вала много страшнији од оних божићних коледара: црни, колико се само може бити црн од ћумура; њихови изврнути капуту су не може бити боље замењивали царске, односно одежде мудраца са истока; пудријера Шимунчетове маме служила је као кивот, а тутке су им служиле не само као сабље, већ мудрацима са Истока и као магарци, а Ироду цару и као коњ.

Тако удешени пошли су да обиђу оно десетак јеврејских домова, колико их свега има у нашем граду. Јер овога пута је Исус имао да се роди у јеврејској кући, то јест да се после то тако може да каже...

Прво су отишли тија-Ханучи. Тија-Хануча има осморо деце, па је од њих већ доживела свакојака чуда и поборе. Зато се она није ни мало уплашила кад их је сагледала. Тек ју је њихов поздрав пре-

тутке — трске од кудеље.

неразио. Јер коледари су поздравили право коледарски:

— Христос се роди, тија-Хануча!

Једва се она прибрала да им одговори:

— Чекајте, бре, децо, па ми смо Јевреји!

— Па и ми смо Јевреји, тија-Хануча, — одговорили су јој гости, — али то се тако каже!

И онда су на њено највеће запрепашћење стали да изводе свој програм. Тија-Хануча је први пут у животу слушала старословенски, те није богзна колико разумела од свега тога. Тек кад је цар Ирод отпочео своју тачку, дошла је она к себи. Разумела је да је један цар у великој невољи јер га је леви брк био изневерио, па је муке имао не могући у исто време да придржава брк и да рукује сабљом. Из тога је закључила да ће све то бити припрема за пуримске маскераде, те кад је после свега дошао Гашпар са пудријером, она је без размишљања спустила у њу — две коцке шећера!

Другим речима турнеја је почела под врло срећним околностима. На жалост она није исто тако срећно приведена крају. Јер кад су коледари на подне пошли на ручак, они су, премда још нису били обишли све домове, поделили приходе. Цару Ироду је припао динар, два стопарца је узео Самулико за Валтазара и Мелхиора, а Гашпару су остале свега две коцке шећера!

Гашпар још није био пошао у школу, али он је врло добро умео да разликује динар од стопарца, а ове од две коцке шећера. Неправда га је до крајности разјарила. Ударио је у плач, опсовао цару

Ироду и свом колеги све што треба, и кад је дошао кући, направио је лом.

Тија-Солчи је покушала да умири свога љубимца, али све њене речи нису могле да претворе онај шећер ни у стопарце, а камо ли у динар. И кад је све остало без успеха, она је са њим пошла пред вишу инстанцу — Мишином оцу.

Гашпар, мудрац са Истока, давао је у том моменту такав утисак, да би се и најокорелије срце ражалило. Сузе које су потоцима лиле, повукле су дубоке бразде у оној гари испод очију, а пошто се код тако искреног плакања увек помало и слини, то је било и других, мање правилних, бразда испод и око носа. Он се једном руком држао мами за сукњу, а другом је држао магаре, са кога још увек није био сјахао, и уопште призор је био веома дирљив.

Иродов тата, наш црквењак, можда би пре био позван да казни сина за верско издајство. Али услед Гашпаровог јада просто је на ово био и заборавио. Зато је одмах узео у рад ту пљачку над јадним Гашпаром.

Међутим показало се да два динара, који се састоје од једног „динарца” и два стопарца, апсолутно није могуће поделити на три равне части. Он би ето пристао, објаснио је окривљени, да њему припадне динар, а да Самулико и Шимунче узму по један стопарац и по коцку шећера. Али Самулико није никако хтео да буде изједначен са Шимунчетом, и кад се помисли да је он у ствари био и Валтазар и Мелхиор, онда му се то није могло спречити. И тако била је права срећа што су

имали оне две коцке шећера, иначе је могло да се деси да Шимунче уопште не добије ништа!

Уваживши разлоге цара Ирода, његов тата је извадио динар из џепа и дао га Гашпару, мудрацу са Истока, чије се лице одмах разведрило најблаженијим осмејком.

Коледарској свечаности је међутим био крај: наши коледари се више нису састајали. Али то није ни мало сметало Миши да се сутрадан похвали Цаки симиџији:

— Јучер су, чика-Цако, били наши коледари!

— А је л' се родио Исус? — чудило се Цака.

— Па дабоме!

Видео је Миша да му Цака не верује, па је, жмирећи својим очицама и климајући главом као неко који је посвећен у једну тајну, додао:

— Па и ви то само тако кажете, чика-Цако!..

Лептир

— Уууу-уххх! уздахнули су сви они као у хору, ко зна већ који пут!

Моша се најзад прену из својих сањарија. Као онесвешћеном човеку, коме се понова враћа свест, па још не схвата ни где је, ни шта се око њега збива, његове се груди раширише да пусте један дубок уздах. Али се истовремено и истим темпом разлеже од осталих присутних исто онако дубоко:

— Уууу-уххх!

Па онда сви прснуше у смех. И отац, и мати, и тај враг од тетке, који је увек умео да нађе чему да се смеје, а са њима и остала деца.

Моша је шетао погледом од једног до другог, гледао забленуто и запрепашћено, и како би кога погледао тај би се тек заценуо од смеха.

— Шта вам је? — заусти он да пита, али му на мах би све јасно, те скочи као опарен и побеже у своју собу, да се сав преда свом безграничном болу.

Били су то раба божјега, Моше, први љубавни јади. И знајте ово: никад невиније жртве љубави, но што је онда био Моша!

Имао је момак тај 15 или 16 година, не више. Биле ферије, па им дошла нека рођака у госте. Удата жена, молим вас, имала већ и једно дете. А

Моша све са гошћом. Имао највише времена, па ко би гошћу шетао и проводио, ако не он!

Па је онда гошћа отишла. Баш је били испратили на станицу и вратили се кући да ручају. А Моша тек онда да примети да је заљубљен! Седоше да ручају, а њега обузе неко чудно расположење. Нешто га текну у срце, освоји га нека неисказана жалост. Није могао друкчије: морао је пустити срцу на вољу. Управо, не знајући још шта то значи, није ни покушавао да се савлада. И уздах је сустизао уздах. Сваки дубљи, сваки гласнији. Није се ни дотакао јела, нити је јело видео, нити је уопште што видео; ни чуо. Само је унезверено гледао преда се, док га оно уздисање хора за трпезом није освестило...

Постиђен и увређен побегао је у своју собу, и тамо пролио прве, горке, прегорке, љубавне сузе. Никад он више није видео своје рођаке, нити јој је кадгод исповедио своје љубави. Али се зато у Мошиној кући још дуго после тога дешавало да се онако, у хору, уздише. И смеје. Нико није слутио да је та љубав пробудила једног новог Мошу, великог срећно-несрећног љубавника....

Моша је имао безазлено, детињасто лице, и много срдчности у погледу. Било је у његовој особи нечег милог, нешто што се види или само осећа код деце, коју тако на први поглед заволимо. Само ми смо се одавна дружили, па нам то више није ни падало у очи. Ми смо Мошу волели због — његових љубави. Наравно, и ми смо у оно време флертовали с девојкама, сваки се пазио с не-

ком, управо баш смо водили љубав. Па — ништа. Код Моше је међутим то увек ишло некако сувише драматично. Није то било као код нас: да се забавља с девојком, па да се тако постепено развије љубав. Не! Он је од сваке љубави био као громом погођен. (Оним што пада из ведрa неба). И увек смртоносно!

Ништа то не значи што су се његови идоли мењали. Јест: било их је и плавих и смеђих и црномањастих; било их је и пуначких и мршавих и прозрaчних; било их је сентименталних, сталожених и прозаичних (овде се набрајају особине његових идола, а не сами идоли) — ништа то није мењало у његовој љубави, која је увек била иста: искрена, идеална, романтична, узбудљива, и најзад — смртоносна...

Не дам вам да кажете да је то био какав Дон Жуан. Моша није био Дон Жуан. Дон Жуан је био велики заводник, а Моша није био заводник. У најгорем случају могла је *њеџа* нека његова љубав да заведе! Он сам никад не би био кадар да помисли на то. Никад се он још није удварао једној дами, као што то чине Дон Жуани. Он је само могао да се заљуби. Па онда — ја не знам како — и она би се у њега заљубила. И — готово. Већ је то горело најсилнијим пламеном. Није то била љубав као љубав. То је била љубав богова. Јер ваљда су само богови могли тако да љубе. Цело његово битисање било је само један велики љубавни занос, бескрајна усхићеност, силно одушевљење. Сва васиона, са сунцем, звездама и осталим намештајем у њој, као да је постојала само због тога, да буде декор тој великој љубави, а флора и фауна, и сви

ти ситни људи само статисти, безначајни и невидљиви...

Васиона са својом богатом реквизитом радо даје декор великим љубавним историјама. Ја сам често имао прилике да се уверим да сунце хоће да укаже пажњу љубавницима, те усред зиме обасја свет најлепшом светлошћу и загреје га таквом топлотом, као да је право пролеће. Већ да месец иде на руку млађарији одавно је познато. Па и жабе хоће за љубав једног јединог љубавног пара да приреде највеличанственији концерат.

Једино што са људима не иде тако просто. Људи не воле да богови живе међу њима. Вероватно да им присуство богова смета да буду потпуно људи. Још мање хоће они да се задовоље таквим ништавним улогама безличних статиста. И биће да је то са тим у вези, што би у свакој тој великој љубави Мошиној не знам кад пре отпочео пети чин драме. Као кад би се цео свет заверио против младих љубавника! Са свију страна би искрсле сметње и препреке, и несрећа би тако рећи већ била ту: сумња, љубомора, раздор, непредвиђени растанци и несреће од сваке друге руке. Истина, није се ни једном десило да су се, он или његова љубав, убили, али било је озбиљних покушаја за то свима класичним средствима: почев од напитка са шпицама па до пререзивања коже изнад вена на доручју...

А за време рата била нова љубав. Опет изненадна и — последња. Јер је Моша за сваку веровао да је последња. И жестоко га изненадила. Управо препала га, да се једва повратио.

— Никад ја своју љубав нећу прежалити! — причао је он у сумраку једног лепог мајског дана својој познаници о драгани од које га је рат раставио. — Никад ја њу нећу престати да волим. И да вам право кажем: најрадије бих умро. Јер ми је живот без ње празан, досадан, несносан...

А онда као да га је нешто просекло. Лепо му она реч застала у грлу. Господе Боже, је ли то било могуће?! Шта ли је само изазвало у њему тако на пречац ту огромну промену? Поглед црних очију те познанице? Или је неки мађијски флуид прелазио са ње на њега? Тек он је одједном ову заволео! И опет силно. Стихијски. И она њега. И — готово. Већ је то горело најсилнијим пламеном. Као у богова...

Рат ствара једну атмосферу необично погодну за љубав. Друштвена стега попушта. Свет је мање конвенционалан. Мењају се погледи на живот. Све су перспективе друкчије. По томе би дакле сад могли да потрају мало дуже прва четири чина ове љубавне драме. И да је Моша имао ичег дон-жуанског у себи, између појединих чинова би врло лако могла да прође као интермезо по нека спореднија љубав. Али код Моше тако што није могуће. Друкчије Моша воли. Нити он покушава да скрије шта се у њему и са њим догађа. Нити мисли да је то потребно, нити је способан да пресуђује о томе. А свету то смета. И нико се не мири са тим да буде безначајан, невидљив статиста...

И већ смо у петом чину. Љубавници су решени на смрт. Само, ево зашто ја не бих дао нашег Мошу за Ромеа Капулета: Моша ће поћи на фронт да

погине од непријатеља. Већ је поднео рапорт. И из Министарства војске је стигла наредба да се Моша упуту тамо ради распореда.

На путу ка Министарству Моша је срео једну стару познаницу. Она му причала како је лепо код ње, на Југу. И позвала га да пође и он тамо.

— Не, — рекао је он — ја полазим на фронт.

А кад је стао пред начелника и овај му, похваливши га због његова јунаштва, поставио питање, жели ли на западни, северни или источни фронт, Моша је одговорио на онај безазлен начин, само њему својствен:

— Господине пуковниче, ја бих најрадије на — Југ!

Једва се начелник савладао:

— Младићу, са војском нема шале! Марш на поље, па док те понова не позовем, размисли добро шта ћеш одговорити!

Моша изиђе. А кад га опет позваше, он понови исто онако безазлено:

— Ја бих најрадије на Југ! — И стидљиво се насмеши, као ђачић пред учитељем, за кога зна да неће да бије.

Начелник га је радознало посматрао неколико тренутака. Шта је све било у томе погледу. Да ли га је Моша потсетио на рођеног сина, или ког другог, блиског, драгог рођака, или на све оне десетине хиљада непознатих, исто тако симпатичних, младића, безазлених кандидата смрти?.. У један мах, као да је хтео да се отресе неких непријатних мисли, он повика љутитим гласом према писару:

— Склони ми га с очију, наредниче?.. Пиши му објаву за — Југ!...

Онда је наш Моша отишао на Југ.

Све се бојим да му ни ово није била последња љубав...

САДРЖАЈ

	страна
1. О нама су писале новине — — —	5
2. Општина се саображава Закону — — —	11
3. Суспендовање сродства — — —	16
4. Тија Грасја — — — — —	19
5. Кијамет с гробљем — — — — —	26
6. У „Социјалној помоћи” — — — — —	34
7. Једно страшно издајство — — — — —	42
8. На Пурим 5693 — — — — —	50
9. Наш Мушико — — — — —	54
10. Прича о акту бр. 225 — — — — —	64
11. На Скупштини Савеза — — — — —	69
12. У синагози — — — — —	76
13. Око видовданског говора — — — — —	82
14. Нашли смо новог општинара — — — — —	87
16. За и против „Удружења Јевреја Југословена” — — — — —	94
17. Пресуда премудрог Саломона — — — — —	101
18. Општинска удовица — — — — —	108
19. Женидба тију Менахема — — — — —	114
20. Пред духовним судом — — — — —	120
21. Полу-добровољац — — — — —	128
22. Наши коледари — — — — —	135
23. Лептир — — — — —	142

КАКО СЕ ПРЕТПЛАЋУЈЕ НА „НАШУ КЊИГУ“

„Наша књига“ излази сваког месеца сем јула и августа. Она доноси само приповетке, новеле и романе наших савремених писаца, без обзира на то да ли су ти писци „стари“ или „млади“, без обзира на књижевни правац који тренутно заступају, без обзира на школу којој припадају.

„Наша књига“ није намењена малом и зачараном кругу од стотину читалаца но најширим редовима читалачке публике и зато у њој излазе само ствари које су писане јасно, лако и занимљиво.

„Наша књига“ је најјевтинија књига. Броширана или повезана у чврст и елегантан платнен повез, она има десет до дванаест штампаних табака (160—190 страна) и технички је опремљена врло укусно.

Уредник „Наше књиге“ је Ж. Милићевић, а издавач књижара Геца Кон а. д., Београд.

Поједине свеске „Наше књиге“ у књижарској продаји стају 15 динара. У претплати свих десет књига које изиђу у току једне године стају 120 динара (за примерке повезане у платно 100 динара више). Полугодишња претплата је 70 динара.

Претплата се шаље: издавачкој књижари Геца Кон а. д., Београд, Кнез Михаилова улица, 12, или на чековни рачун Поштанске штед. у Београду број 56742.

Штампа о књизи Д. Радића „Три километара на сат“

Са пуном озбиљношћу, и социјалном и уметничком, и по садржини и по облику, Душан Радић уноси једну нову црту у нашу послератну књижевност и бележи један нов пут силажења у народни организам, да се тамо на извору упозна и пронађе бољка, па затим и лек. Он нам са тога пута пружа истовремено помало и песимизма, а помало и хумора, да би озбиљно схватили зло, и пробудили своје задремане савести.

Уметничка вредност ове књиге огледа се у живом и непосредном стилу, у доброј композицији и одабирању занимљивих мотива... Књига је неоспоран добитак. У њој као целини, кроз кратку причу, ми смо добили Душана Радића, човека и уметника.

Полишика, од 11 фебруара 1934.

Својом књигом прича „Три километра на сат“ г. Душан Радић подвукао је доследно интересовање за битисање нашег села и паланке, за њихову кронику у пресеку садашњице. Причања г. Радића са неоспорном спретношћу фотографишу људе и догађаје који припадају свакидашњици. Његови сним-

ци рађени су на плану једног живог сналажења у оној поворци типова, коју писац изводи пред читаоце.

Г. Радић тежи занимливој поенти, која придобија читаочеву пажњу, често ненаклоњену дубљем постављању теме. Вербално ткање г. Радићевих прича разнолико је и видно обележено вештом обрадом диалога. Они су типични и показују да приповедачу није неприступачно осећање за свеже и непосредне разговорне ниансе.

Правда, од 27 априла 1934.

Г. Радић има две основне добре стране за чисту причу, не приповетку, већ кратку причу, у коју уме да смести читаву малу драму: избор типова и њихов судар, и са тиме спонтану опсервацију, која као да је негована у Мопасановој школи. Г. Радић има ону врсту талента, који конципира живот увек у облицима упрошћеног људског живота и облику конфликта. Али иза ове уметничке композиције стоји један лирски дух, који не крије своју топлину према томе планинском свету, нити своју иронију према паланци. Г. Радић више познаје овај свет зато што га воли или презире... Отуда она лирска вибрација у тим причама, али сакривена.

Штампа, од 27 априла 1934.

19697

